

Mallorca 1229. Visions de guerra:

La conquesta de Mallorca des de les diferents cròniques.

Rut María Ponga Rodríguez

Treball Final de Carrera de Filologia Catalana
Universitat Oberta de Catalunya
Segon semestre curs 2012-2013

Consultor: Josep Camps Arbós
Tutora: Antònia Carré Pons

ÍNDEX:

I.	Introducció	pàg. 2
II.	Les cròniques medievals.	
	1. <i>Llibre dels fets</i> , Jaume I	pàg. 4
	2. <i>Llibre del rei en Pere</i> , Bernat Desclot	pàg. 4
	3. <i>Kitāb tā'rīḥ Mayūrqa</i> , Ibn 'Amīra al-Maḥzūmī	pàg. 5
III.	La conquesta de Mallorca:	
	1. Situació prèvia a la conquesta.	
	A) Mallorca.	pàg. 6
	B) Corona d'Aragó.	pàg. 6
	2. Raons de guerra: pirateria a la Mediterrània	pàg. 7
	3. Raons profundes i èxit de la convocatòria.	pàg. 9
	4. Els preparatius de la conquesta.	pàg. 11
	5. El viatge i l'arribada de l'estol.	pàg. 13
	6. Primera topada.	pàg. 15
	7. La gran batalla: Portopí.	pàg. 18
	8. El setge.	pàg. 20
	9. La presa de la ciutat.	pàg. 26
	10. Fi de la resistència.	pàg. 28
IV.	La propaganda.	pàg. 29
V.	Conclusions.	pàg. 34
VI.	Bibliografia.	pàg. 36

I. INTRODUCCIÓ

La conquesta de Mallorca el 1229 per les tropes de Jaume I suposa una nova etapa en la història medieval, no tant per la magnitud de l'empresa com per les conseqüències que té. D'una banda s'enforteix el poder reial de manera que d'ara endavant tindrà molt més instruments i suports per enfrontar-se a la noblesa i a les lluites internes. D'altra, podem dir que aquesta conquesta inaugura l'expansió territorial de la Corona, al temps que suposa el canvi definitiu en la seva política expansiva, abandonat ja definitivament el front nord, i esdevé la primera gran conquesta en terres islàmiques de Jaume I.

Si aquest fet és excepcional en termes històrics, el seu tractament historiogràfic no ho és menys: l'empresa portada a terme pel monarca és relatada en primera persona per ell mateix en el *Llibre dels Fets*. També hi ha una redacció prou detallada en la crònica de Bernat Desclot, home misteriós que, segons sembla, estava vinculat a la corona, possiblement com a funcionari reial, i que ens va deixar també un relat d'aquests fets, tot i que ell no va poder assistir-hi ni conèixer cap supervivent de l'expedició de 1229. Les altres dues grans cròniques medievals catalanes, la de Ramon Muntaner i la de Pere el Cerimoniós, també fan referència a aquesta victòria encara que de manera molt més tangencial, es tracta més aviat d'un petit resum que no pas d'una narració dels esdeveniments. Per últim, el polígraf andalusí al-Maḥzūmī va relatar la seva versió dels fets ocorreguts en l'illa. Aquesta obra és també de gran valor ja que és l'únic text conservat que tracta la conquesta des de l'òptica dels vençuts.

Aquestes cròniques són la base del present treball, on el meu objectiu és mirar d'aclarir els seus punts de contacte i de discrepància des d'una visió crítica de la sinceritat dels escriptors. La comparació dels textos, fonamentalment *Llibre dels Fets*, *Crònica de Desclot* i *Kitāb tā'riḥ Mayūrqa*, hauria de servir per apuntar quines són les raons que poden haver tingut tots tres per narrar la història d'aquesta manera i no d'una altra.

La novetat del tema bé podem dir que està relacionada amb l'aparició del manuscrit d'al-Maḥzūmī i l'esforç de Roselló i Roser per dur a terme la seva traducció al català. Si bé existia un ampli resum del text en l'obra d'al-Maqqarī la troballa del text complet suposa una petita revolució que permet la comparació real de tots tres textos.¹

Pel que fa a la bibliografia, aquest tema té moltes arestes així que el recull de treballs que es poden trobar són molts i de caràcter divers. En primer lloc, sobre Jaume I com a rei hi ha una multitud d'obres que tracten tant la seva biografia com el seu regnat. Dins

---

1 Al-Maqqarī, *The history of the mohammedan dynasties in Spain* traduïda de l'àrab per Pascual de Gayangos (1840-1843)

d'aquests treballs trobem sempre un capítol dedicat a la conquesta de Mallorca des de l'enfocament històric. Amb aquesta mateixa voluntat hi ha moltes obres dedicades a la història de les illes Balears o només a Mallorca. Tota aquesta informació és molt valuosa perquè permet fer-se una composició teòrica dels esdeveniments. Malgrat les seves diferències, aquest tipus de text narren aproximadament els mateixos fets i de manera similar. Una de les obres cabdals en totes aquestes narracions és sense dubte l'estudi de Miret, *Itinerari* (2007), on tenim les dates i llocs on va ser el rei registrades per la documentació oficial de la Corona.

Una altra qüestió és l'obra del rei, el *Llibre dels fets*, analitzat des de l'òptica filològica. Fa ja anys que aquesta crònica ha assolit el lloc que li pertoca i és estudiada com a literatura, no només com a obra històrica. El punt de sortida d'aquestes recerques potser l'hauríem de situar a començaments del segle XX quan hi ha un interès renovat per la figura del Conqueridor, però són els últims vint-i-cinc anys els que han proporcionat els treballs més interessants. En aquest sentit he de citar, entre d'altres, la feina de Josep M. Pujol i de Stefano Cingolani.²

Molt menys estudiada és la figura de Bernat Desclot, d'una importància menor com a personatge històric i que a més presenta problemes d'identificació, la qual cosa ha portat els investigadors a centrar els seus esforços molt més en l'obra i no tant en l'home. Tot i que és impossible per fos testimoni directe de la conquesta, la seva obra fa una llarga descripció dels esdeveniments mallorquins. Una de les característiques més destacades de la seva crònica és la suposada objectivitat, la qual cosa ha estat en el centre de revisió d'alguns treballs molt interessants on s'estudia el tractament ideològic al segle XIII, com l'article d'Alvira Cabrer (1996) o més recentment el llibre de Cingolani (2006).

Pel que fa a la Mallorca musulmana, hi ha estudis, que podem denominar clàssics, com el de Campaner (1888) i d'altres molt més moderns on els autors han intentat de saber com era la societat prèvia a la conquesta a partir de les poques dades existents. La conquesta en aquests estudis, normalment, segueix fill per randa la narració que podíem denominar oficial. L'any 2008 va veure la llum l'edició catalana de *Kitāb tā'rīḥ Mayūrqa*, la crònica àrab que es creia desapareguda. Aquesta feina troballa, la feina feta pel professor Ben Ma'mar en editar el text i la traducció de Roser i Roselló (2008) em permeten avui encarar aquest treball.

No hi ha, que jo sàpiga, cap estudi on es comparin les cròniques citades i les raons que

---

2 Josep Maria Pujol va fer una edició del *Llibre dels Fets* (1991) així com diversos estudis sobre el tema. Stefano Cingolani té també una ampla producció sobre el tema [vegeu bibliografia].

hi ha darrere dels seus autors per narrar allò que narren i de la manera que ho fan. I és precisament aquest el meu objectiu: veure si es poden deduir els interessos dels cronistes i intentar esbossar les seves intencions, sempre des del convenciment que cap esdeveniment no es pot explicar sense deixar un rastre de personalitat i, sobretot, d'interessos i ideologia, en cas que la neutralitat hagués estat la voluntat dels autors de les cròniques estudiades.

II. LES CRÒNIQUES MEDIEVALS

1. El *Llibre dels fets*, Jaume I³

El *Llibre* és sense dubte una obra extraordinària, única que relata la vida de Jaume I tal i com ell la va viure: són els seus records, les seves experiències narrades des del seu punt de vista. Tradicionalment s'ha anomenat aquest text "crònica" tot i que no tothom coincideix en aquesta denominació perquè hi ha imprecisions en els relats -que en moltes ocasions no són prou clars-, hi ha llacunes i mancances importants, motivades sobretot perquè narra només allò que el rei veu, viu o escolta. Defensa Asperti (1983), com també fa Cingolani (2000), que l'eix vertebrador és la memòria del rei. Aquest fet fa que l'obra sigui un exemplar únic, un llibre autobiogràfic d'un rei a l'edat mitjana. Hi ha diferents opinions pel que fa a les causes que van poder empènyer el rei a escriure'l així com respecte a la seva finalitat. Així s'ha dit, entre altres coses, que potser és un llibre d'acció de gràcies a Déu per tot allò que va aconseguir i per la seva vida llarga i plena d'èxit, amb clara intenció moralitzadora, o una mena de *speculum princeps*, llibre exemplificant on s'instruïa els futurs mandataris en les diferents arts de govern.

Pel que fa a les diverses polèmiques que hi ha hagut sobre l'autoria del text Asperti en fa un bon resum. Només vull recordar, que tot i que avui ningú no dubta de la mà real ni de la seva originalitat, en el passat es va posar en dubte la seva autoria. Una de les raons esgrimides era la cultura eclesiàstica que denota el text i que se suposava que Jaume I no hauria adquirit en la seva formació. Una altra de les tesis deia que el *Llibre* es fonamentava en antigues cançons de gesta, que fins i tot es van intentar reconstruir a partir del text.

2. El *Llibre del rei en Pere*, Bernat Desclot⁴

Una de les qüestions més debatudes d'aquesta crònica ha estat des de sempre, la identitat

---

3 Per simplificar em referiré a aquest text com '*Llibre*' enlloc de *Llibre dels fets*.

4 Per simplificar em referiré a aquest text com '*Crònica*' enlloc de *Llibre del rei en Pere*.

de l'autor. Bernat Desclot, el nom que signa el text, no apareix en la documentació de l'època. Aquest fet ha portat els investigadors a dedicar-s'hi i les dues teories més esteses són que bé es tracta d'un home religiós, de la cúria, o bé d'un alt funcionari lligat a la casa reial. Les raons per inscriure'l en aquestes categories són la cultura necessària, reservada en l'època a poques persones i l'accés a la informació que demostra el text, motius tots dos per situar l'autor en un cercle proper al rei. Coll i Alentorn va dedicar molts esforços a descobrir qui era aquest home i va trobar un candidat: Bernat Escrivà, qui procedia d'una família de Narbona, amb casa pairal a Castellnou, concretament a un lloc anomenat "Es Clot".⁵ El cognom amb què apareix a la documentació "Escrivà" faria referència a la seva activitat com a funcionari vinculat a la casa reial. Aquesta posició sense dubte li oferiria l'accés a la documentació, al temps que el convertia en un home ben informat.

Tant si és veritat que va ser B. Escrivà l'autor de la crònica, com si no, allò que és cert és que demostra ser un home lletrat, de cultura. La seva crònica està escrita en un estil formal, proper a la prosa cancelleresca, però sense deixar de banda la prosa popular. Una de les constants de la seva narració és la sensació d'objectivitat, hereva potser de la documentació oficial. Així, el narrador desapareix del relat on només presenta una successió de fets davant un lector que no troba motius per dubtar d'allò que llegeix.

3. *Kitāb tā' rīh Mayūrqa, Ibn 'Amīra al-Maḥzūmī*

L'any 2001 el professor Ben Ma'mar entra en contacte amb un manuscrit trobat en Tinduf (Algèria), que és, probablement, l'única còpia del llibre sobre la conquesta de Mallorca, escrit pel polígraf àrab, al-Maḥzūmī, a mitjans del segle XIII. L'autor va néixer l'any 582 h./1186 d. C., a Alzira i va desenvolupar una intensa vida lligada al poder almohade fonamentalment com a *kātib*.⁶ Va viure en primera persona l'expansió de la corona d'Aragó cap al sud peninsular, i finalment, va acabar la seva vida a Tunis sota el poder hàfsida. És conegut per haver deixat una llarga producció oficial així com un recull de cartes de tipus personal. Escriu, com és habitual a la època, en una prosa rimada complexa i imbricada. El professor Roselló (2001) recalca que es caracteritza per un hàbil domini de la informació i el seu tractament alhora que de la llengua, la qual cosa produeix un text de gran preciosisme, però no sempre fàcil d'entendre i menys encara de traduir.

---

5 Coll i Alentorn exposa aquesta teoria a l'edició que fa de la *Crònica* (1950-1951)

6 *Kātib*: en àrab, secretari.

Al-Maḥzūmī en la seva introducció justifica el text perquè un noble mallorquí li encarrega l'obra, però no hi dóna informació sobre qui és, quan ni on es produeix l'encàrrec. Allò que sí que sabem és que el resultat és un text molt detallat dels esdeveniments, tant que fa sospitar Roselló que l'autor hauria estat testimoni directe de la conquesta de Mallorca. No se sap de cert si va ser-hi o no, però Ibn al-Ḥaṭīb el situa a Mallorca i Menorca i fins i tot es conserven dues cartes on demana al governador d'aquesta darrera illa auxili i protecció per als seus nebots orfes.⁷

III. LA CONQUESTA DE MALLORCA

1. SITUACIÓ PRÈVIA: Mallorca

La conquesta cristiana el 1229 trenca amb vint-i-nou anys de dominació almohade. L'any 600 h./1203 d. C. els almohades van arrabassar les illes als Banū Gāniya, família que les governava de manera quasi independent des de la caiguda dels almoràvits. El canvi de governants va suposar, d'una banda la dependència del poder central de l'imperi, al Magrib, i, d'una altra problemes amb les repúbliques italianes amb les quals hi havia acords comercials des del segle anterior.

Abū Yahyā, l'últim dels valís de la Mallorca islàmica, havia estat designat l'any 606 h. Al-Maḥzūmī diu que els seus primers anys al capdavant de l'illa són temps de pau i justícia però que comença a veure's el seu major defecte: l'avarícia. Aquesta obsessió per la riquesa devia ser coneguda, ja que també en parla Ibn Sa'īd al-Magribī.⁸

Durant un temps, els problemes interns de la corona d'Aragó juntament amb la renovació dels acords comercials amb Gènova i Pisa afavoreixen uns anys de tranquil·litat a Mallorca, però la derrota almohade a les Naves de Tolosa trenca aquesta pau, en convertir-la en terra de refugiats, i els problemes de convivència no es fan esperar: les relacions entre els uns i els altres es tesen amb contínues acusacions. Aquesta societat mallorquina que es troba desunida, recelosa i plena de desconfiança és la que haurà de conjuminar esforços per sobreviure davant les tropes de Jaume I.

Corona d'Aragó

Després de Muret tota la Corona entra en crisi: hi ha lluites per ocupar la posició de rei-regent, el rei legítim és un nen que es troba empresonat per l'home que va matar el seu pare, la noblesa lluita per aconseguir majors parcel·les de poder, es nega a pagar

7 Ibn al-Ḥaṭīb (Loja 1313 -Fez 1374). Escriptor granadí. Aquesta afirmació la recull Pons Boigues, però no s'ha pogut confirmar amb el text, segons Roselló (2008).

8 Ibn Sa'īd al-Magribī, *Al-Mugrib fī ḥulā al-Magrib*, vol. II, pàg. 467. Historiador i geògraf granadí (1213-1286).

impostos o es declara independent. Les coses no milloren gaire quan la intercessió del Papa aconseguix l'alliberament de Jaume I, que és enviat amb els templers a rebre educació. Quan finalment el jove rei ocupa el tron la situació és calamitosa: la Corona es troba gairebé en fallida i la noblesa no respecta i de vegades no vol reconèixer la seva autoritat la qual cosa provoca lluites entre els nobles i també conflictes amb el rei. Aquesta situació obliga Jaume I a aprendre ràpidament i a convertir-se en un rei hàbil en la negociació alhora que capaç en els conflictes. Prop de 1227 aconseguix la pacificació dels territoris, però aquesta pau no serà efectiva ni duradora si no troba quelcom capaç d'unir la seva noblesa i que el converteix en un rei respectat. La millor de les opcions és la conquesta de nous territoris perquè suposa acció pels homes d'armes, així com honra i botí, també pot proporcionar noves rutes comercials per a la nova burgesia mercantil barcelonina. La via nord està descartada així que les terres musulmanes són una bona opció, a la qual s'afegeix la lluita contra l'infidel i l'ampliació del cristianisme, en altres paraules, el suport de l'Església.

2. RAONS DE GUERRA: PIRATERIA A LA MEDITERRÀNIA

Tota declaració de guerra necessita una raó, si més no, una excusa i la conquesta de Mallorca no és una excepció. Al començament del segle XIII el comerç marítim barceloní, fins al moment dominat per les repúbliques de Gènova i Pisa, es troba en plena expansió i la pirateria forma part de la normalitat. No obstant això, precisament un atac en cors és la justificació que troba Jaume I per iniciar la seva empresa de conquesta.

Tant al-Maḥzūmī com Desclot narren la seqüència completa del que va succeir: el valí de Mallorca envia una tarida a Eivissa per aprovisionar-se de fusta protegida per un gurab.⁹ Uns comerciants cristians que ho veuen -diu al-Maḥzūmī- avisen ràpidament i dues sageties de Tortosa entren en cors i s'apoderen de la càrrega.¹⁰ La galera aconseguix escapar i donar notícia dels fets. El valí de Mallorca s'enutja molt i, segons la crònica àrab, envia un missatge a Jaume I per exigir la devolució de la tarida. Sense que se'ns digui res sobre la resposta, decideix també organitzar una ràtzia en terres catalanes a l'estiu, d'on treu bon profit en captius i diners.¹¹ Més endavant, en *dū l-ḥiyya* de 626/ novembre- desembre de 1226 una nau de Barcelona, que hi tornava, segons

---

9 *Tarida*: Embarcació gran usada en el Mediterrani a l'època medieval, destinada al transport de cavalls, ginys de guerra, etc. *Gurab*: Galera de guerra propulsada a veles i rem, denominada gurab (ar. corb) pel seu color negre.

10 *Sagetia*: Embarcació llatina d'un sol pont i dos o tres pals usada a l'edat mitjana al Mediterrani. [DIEC2]

11 *Ràtzia*: Incursió en un territori enemic per a robar o destruir. [DIEC2]

Desclot des de Bugia, i un místic de Tortosa que va cap a Ceuta són atacades al port d'Eivissa.¹² Jaume I, en conèixer la notícia, envia un missatger al valí per exigir-li la devolució de les naus, els presoners i les càrregues. El valí tracta aquest missatger amb menyspreu i refusa retornar-li res.

Les dues narracions expliquen aquests fets, però hi ha diferències que cal assenyalar. En primer lloc el problema cronològic. La narració d'al-Maḥzūmī només situa en el temps l'atac a les naus catalanes, però aquesta referència ens serveix per afirmar que, si és certa, l'atac a la tarida va succeir abans de l'estiu de 1226 i la ràtzia aquell estiu. L'argument legal de Jaume I per conquerir Mallorca es remuntaria per tant, gairebé tres anys enrere, la qual cosa fa pensar que no és el motiu real. En la narració de Desclot els fets se succeeixen de manera més viva, com si tot hagués passat en molt poc de temps, i el desenllaç fos la convocatòria de les Corts de 1228.

Un altre detall que crida l'atenció és la ràtzia que els mallorquins, segons al-Maḥzūmī, van fer a la costa catalana i que no s'esmenta en cap altra de les cròniques. Aquest tipus d'atac era més o menys normal i potser, si es va produir, no va ser tant important com ens fa creure la narració àrab. Jaume I no va esgrimir aquest fet com a raó per conquerir l'illa, bé perquè no es va produir o no va ser molt profitosa pel valí, bé perquè va considerar l'atac com a conseqüència natural per l'acció de pirateria dels seus súbdits.

Hi ha una altra discrepància entre els dos relats: al-Maḥzūmī diu que el missatger de Jaume I -que és identificat al *Llibre* com Jacques Sanç- va oferir al valí, a canvi de la devolució de les naus, un acord de pau de deu anys que ell va refusar per semblar-li excessiu el preu a pagar. Segons la mateixa cronologia del relat, hauríem de situar aquesta oferta als primers mesos de 1227, quan encara no s'han solucionat els problemes interns de la Corona d'Aragó i per tant, podria ser que Jaume I hagués intentat un acord de pau per treure's de sobre un possible front.

Per últim Desclot diu que el valí, en rebre el missatge de Jaume I, va demanar consell a uns comerciants genovesos que hi havia a l'illa i aquests van menysprear el rei d'Aragó tot dient que no havia estat capaç de conquerir Peníscola. Aquest fet té més a veure amb l'opinió de Desclot dels genovesos que no pas amb la realitat, ja que els veu com a rivals de primer ordre del comerç català.

Jaume I per la seva banda, fa referència a tot l'afer de la pirateria només quan el valí demana explicacions a Nuno Sanç enmig de les negociacions per retre la ciutat de Mallorca assetjada. Abans relata que la idea de la conquesta va sorgir en Tarragona, en

---

12 *Místic*: Nau antiga de tres arbres amb veles llatines. [DIEC2]

un dinar en casa del comerciant Pere Martell que va explicar allò que coneixia de l'illa pels seus viatges i va incitar el rei a prendre-la.

Analitzem ara el perquè d'aquestes diferències. Al-Maḥzūmī sembla no tenir cap raó per protegir el rei d'Aragó, per tant, hauríem de creure el seu relat, si més no quant a la ràtzia i a la proposta de pau. Malgrat això, al llarg de la seva crònica, sembla deixar clar que Mallorca es perd pels designis d'Al·lāh però també per la ineficiència del valí. Refusar una proposta de pau per l'avarícia -el gran pecat d'Abū Yaḥyā- és, sense dubte, un gran argument a favor de la seva tesi i del valor exemplificant del seu relat. Per tant, és possible dubtar de la seva sinceritat.

Desclot, per la seva banda, narra els esdeveniments fora de tot marc temporal, sense cap punt de referència precís que ens permeti situar ni tan sols l'any que van succeir els fets. El seu relat és àgil, amb una relació constant causa-conseqüència que accelera el procés. Així la resposta del valí de Mallorca a Jacques Sans té com a resultat immediat la convocatòria de les Corts de 1228. L'objectiu de Desclot és donar la justificació de la guerra, fer veure que es tracta d'un atac legítim, no només com a croada, sinó segons la defensa del territori i el codi de noblesa en resposta als afronts. Des d'aquesta visió el millor és no donar cap data i fer que tot succeeixi molt més ràpid que en la realitat. I si fos veritat l'oferta de pau, ometre-la és d'allò més lògic.

Finalment, Jaume I al seu *Llibre* deixa de banda les qüestions legalistes per crear un marc amb voluntat ideològica. Ens hi diu que la idea va sorgir en un sopar amb tots els seus nobles i va esdevenir una empresa consensuada a la recerca de l'honra i servei a Déu. Així ens vol donar, d'una banda, una idea d'unitat: el rei ha aconseguit unes elits que, després de totes les seves lluites, ara estan totes reunides entorn d'ell. D'una altra banda, són nobles i lluiten per raons de noblesa, per obtenir honor i per Déu, no pel benefici econòmic.

3. RAONS PROFUNDES I ÈXIT DE LA CONVOCATÒRIA.

Els atacs de pirateria són la disculpa esgrimida per Jaume I per a justificar la conquesta de Mallorca, però ell mateix oculta al seu *Llibre* aquesta raó i no la fa servir sinó quan és necessari; per tant, quines van ser les raons profundes? La situació immediatament anterior a l'empresa que ens ocupa no va ser gens fàcil per al rei d'Aragó. D'una banda feia molt poc de temps que havia aconseguit pacificar els seus territoris després de llargs anys de lluites internes: la noblesa s'aprofitava de la feblesa de la Corona per disputar el poder reial alhora que per estendre els seus dominis a costa d'altres senyors feudals.

Jaume I va haver de fer-se respectar per acabar amb aquests problemes. La desfeta de Peníscola en 1225 reobre les lluites de poder. El rei sap que només aconseguirà vèncer si troba un nou objectiu capaç de reunir la noblesa al voltant seu. En clau interna l'èxit de l'operació té a veure amb la resposta dels senyors feudals: la Corona es troba gairebé en fallida i sense l'aportació dels grans casals el rei no té recursos ni per començar la conquesta. Així que al costat d'oferir-los acció i honra, cal despertar la seva cobdícia econòmica. Ho fa amb la signatura d'un pacte de repartiment en funció de l'aportació de cadascú, com bé va assenyalar ja Claramunt (2009).

Però, per què Mallorca i no València? S'ha apuntat en reiterades ocasions la pressió de la nova burgesia mercantil, barcelonina fonamentalment, que es troba en un moment d'expansió i que vol aconseguir noves rutes i ports on comerciar. Això també es tradueix en recursos per a l'expedició. Tampoc no cal oblidar que els principals enemics del comerç català del moment són les repúbliques italianes: aconseguir les illes els donaria un avantatge sobre els grans comerciants genovesos i pisans. Si bé és cert que tots aquests factors van influir en la decisió real, n'hi ha d'altres a considerar. Com ja va apuntar Pau Cateura (2008), Mallorca és centre tradicional de pirateria, per tant focus de problemes i pèrdues constants; però, a més, és un membre isolat d'un imperi en hores baixes que té el seu centre al Magrib. Aquesta llunyania suposa que no sigui una peça cabdal del poder almohade, per tant no hi haurà una ràpida mobilització d'ajuda cap a l'illa. València per la seva part, suposa un repte molt més important d'efectius i temps ja que té un accés molt més fàcil que possibilita l'ajuda de reforços. Tot plegat fa de la conquesta del regne valencià una empresa molt més complexa, malgrat la dificultat d'atacar una illa.

També hem de considerar la qüestió religiosa. El fet que Mallorca sigui musulmana es tradueix en una font de suport en afegir a l'empresa la lluita per la cristiandat. Així, a més d'aconseguir els seus objectius polítics, que en primer lloc s'han de valorar en clau interna i no tant en clau expansiva, la diferència religiosa li proporciona una eina que l'afavoreix i que li donarà gran prestigi als ulls del papat: la possibilitat de declarar la seva empresa una croada.

Ja he assenyalat que el rei ha de prometre un pacte molt beneficiós econòmicament per als seus nobles per tal d'aconseguir-ne el suport. Aquesta política desperta la cobdícia només d'una part de la classe privilegiada, no de tota, però. Jaume I en un principi no s'acull a la butlla papal de Gregori IX per la qual pot declarar croada qualsevol expedició contra terres musulmanes, però la negativa a participar-hi de la noblesa

aragonesa i lleidatana li fa replantejar-se el problema, com ja va indicar Alvira Cabrer (1996). L'estada de l'enviat papal, qui ve a declarar la nul·litat del seu matrimoni amb Elionor de Castella, li proporciona l'oportunitat per oficialitzar com a croada la seva empresa i així ho fa.

Aquest fet suposa d'una banda aconseguir més suport de la noblesa, i d'una altra, reforços, en obrir una convocatòria que havia estat restringida als súbdits catalans; pel que fa a l'Església, que es manifesta partidària a participar-hi des d'un primer moment, veu la declaració de croada com a element de suport de la seva postura.

L'esperit de croada, segons Santamaría (1972), impregna a tota la societat i no és pas una disculpa. Existeix una indubtable idea de croada que sobrevola la lluita contra els musulmans, com una mena d'*imitatio Christo* en la lluita contra l'infidel. I malgrat que l'objectiu principal de la conquesta sigui en clau interna, no hem d'oblidar les motivacions religioses.

Així, podem dir que els interessos que originen l'empresa són més aviat de caràcter polític, tot i que n'hi ha d'econòmics, expansius i religiosos i que, evidentment, la victòria sobre els musulmans reporta beneficis en tots quatre àmbits. No obstant això, les raons primeres s'han de cercar en la situació política molt més que en qualsevol de les altres qüestions.

4. ELS PREPARATIUS DE LA CONQUESTA

Abans d'emprendre una expedició de conquesta cal organitzar-la. En el cas de la presa de Mallorca després dels problemes de pirateria que serveixen de disculpa, Jaume I convoca Corts a Barcelona per tal d'aconseguir el suport dels diferents estaments. La Corona no té capacitat per emprendre una empresa com aquesta, ni en solitari ni amb ajuts petits, necessita, doncs, un gran consens. Les Corts no només decideixin la participació sinó també la quantia.

El relat de les tres cròniques és ben diferent. Al-Maḥzūmī no esmenta les Corts, diu que quan les naus van ser capturades, els *rūm* van demanar guerra al rei, i que Jaume I els va prendre jurament d'això que li demanaven.¹³ Va enviar una ambaixada per reclamar la seva devolució i en tornar amb la negativa del valí mallorquí, va decidir anar a la guerra. En aquest moment va recordar als seus el jurament que hi havien fet. Afegeix al-Maḥzūmī que Jaume I es va mostrar inflexible i que no va acceptar cap mena d'excusa. No sembla molt probable que aquesta successió de fets sigui certa, si més no perquè els

---

13 *Rūm*: Aquesta denominació 'romà' en àrab serveix per referir-se als cristians.

majors defensors de la devolució de les naus serien els mercaders i no pas la noblesa. A més sembla estrany que el rei demanés jurament als seus súbdits abans de les Corts. El relat del cronista d'Alzira té més a veure, des del meu punt de vista, amb allò que considera propi del comportament dels cristians, és a dir, gent dominada per la manca de reflexió. Cal notar que aquesta demanda immediata de guerra sense negociació no sorgeix de Jaume I, que té una consideració especial en el relat d'al-Mahzūmī.

Segons narra el rei, un dia a Tarragona per casualitat es troben els principals dels seus nobles amb ell i són convidats a casa de Pere Martell on l'amfitrió els explica coses que els meravellen sobre la riquesa de Mallorca i els nobles esperonen el rei perquè conquereixi l'illa. Aquesta és la raó de la convocatòria de Corts. Com que no esmenta la pirateria necessita una fita, un moment on es pugui prendre la decisió i justifiqui la convocatòria de Corts. És possible que es celebrés el dinar, però no pas per decidir la conquesta sinó per parlar dels detalls després de les Corts.

Per a Desclot, la resposta negativa a l'ambaixada que havia enviat Jaume I al valí és la causa que un rei enfurismat vulgui prendre per la força l'illa i convoqui la reunió. Desclot mostra un rei irat, amb l'orgull dolgut. Aquesta reacció és possible, i fins i tot normal en un jove, però no s'ha d'oblidar que l'ocasió per Jaume I es presenta amb la negativa i no amb la devolució dels vaixells, per tant pot ser un recurs literari.

El desenvolupament de les Corts només el relaten Jaume I i Desclot. El *Llibre* diu que quan són justades, és a dir, constituïda la pau i treves, van tots al palau on el rei parla del seu naixement, dels problemes interns que hi ha hagut i de la possibilitat de solucionar-los per voluntat de Déu i fent coses tots junts. I és per això pel que els demana consell i ajuda per pacificar el territori i conquerir Mallorca. La deliberació es fa per estaments i les Corts es convoquen per al dia següent. Els nobles en consell secret, li expressen el seu suport. Al dia següent li concedeixen pau i treves, bovatge i ajuda, que cada u quantifica.¹⁴ L'església a continuació també especifica els béns, homes i diners que aportarà a l'empresa i finalment els representants de la ciutat també decideixen participar-hi. Signen el document de repartiment i fixen mitjans de maig per trobar-se a Salou. Cingolani (2006) recalca que el monarca té la voluntat explícita de donar sensació d'unitat. La referència als problemes interns només apareix per recordar que ara és el moment de superar-los amb l'ajut de Déu.

Per la seva banda, Desclot idealitza més el procediment. Fa parlar primer els eclesiàstics

---

14 Bovatge: Dret cobrat pels sobirans de la Corona catalanoaragonesa, al començament del regnat o en ocasions excepcionals.

i després els cavallers. Tots insisteixen que el rei no hi vagi perquè és un gran risc per algú tant jove com ell i tan poc avesat en armes. Afegeix també que Guillem de Montcada -un dels nobles de fidelitat dubtosa- recorda la seva lleialtat al rei. Desclot relata una sessió de Corts ideal, ordenada, però no respecta els temps, com fa el rei. Cingolani (2006) relaciona aquest fet amb l'època contemporània a l'escriptor per afirmar que ho fa com a model, com una mostra del que hauria de ser un bon govern. És cert que la narració d'aquest episodi sembla desproporcionadament llarga i en aquest sentit és probable que tingui raó Cingolani en la seva apreciació.

Al-Maḥzūmī no explica res de les Corts de Barcelona però relata els esdeveniments de l'illa durant aquest temps. L'any 626 H./ 1229 d. C., comencen a arribar a Mallorca notícies d'un atac imminent dels cristians, tant des d'al-Andalus com des del Magrib. El valí recluta gent de tots els indrets i proveeix la ciutat, posa vigilància als ports i les muntanyes. Cap a juliol ha reunit uns 18.000 homes d'infanteria. Però els cristians no hi arriben i els problemes interns es fan cada cop més evidents: els almohades tracten de convèncer el valí que tot és mentida i que els *rūm* no atacaran, que el perill rau en els seus súbdits andalusins. Tot això fa créixer la violència fins que un grup d'andalusins prepara un complot per assassinar el valí, però són descoberts. El clima de represàlia s'estén. El valí mentrestant envia tres naus per rebre informació sobre l'amenaça de guerra: la primera és capturada pels cristians; la segona arriba a la costa castel·lonenca i torna a Mallorca amb presoners que afirmen que els *rūm* es preparen per passar a l'illa; la tercera a causa del vent acaba a Sardenya on agafa uns presoners que no tenen informació, però que en veure's pressionats pel valí li diuen que els cristians esperaran fins a la primavera. Així que el valí, satisfet amb aquest testimoni, envia a tothom a casa i continua amb les seves represàlies contra els andalusins.

No sabem què hi ha de cert en aquestes acusacions però és clar que al-Maḥzūmī responsabilitza els almohades de crispar l'ambient. Aquests problemes interns justificarien la sensació que l'exèrcit mallorquí no és preparat per l'arribada de les tropes de Jaume I malgrat els llargs mesos de rumors.

5. EL VIATGE I L'ARRIBADA DE L'ESTOL

L'estol salpa a principis de setembre, una mica més de vuit mesos després de les Corts de Barcelona. Tot aquest temps és inexistent al *Llibre* però no així a la *Crònica* de Desclot que narra el periple del rei durant aquests mesos: el viatge a Lleida i Aragó on s'enfronta amb les demandes de la noblesa per prioritzar la conquesta de València i com

s'hi oposa perquè la decisió ja és presa i només vol que s'hi sumin. També explica com demana al legat pontifici que li cusi una creu amb la qual cosa declara la seva empresa croada. Aquest fet comporta canvis importants: la conquesta planificada com una empresa catalana s'obre ara a qui vulgui participar-hi i això comporta un retard evident en la formació de l'estol. Desclot diu que per Pasqua els vaixells estan llests, però que no salparan fins al setembre, que és quan s'aconsegueix reunir totes les naus segons Jaume I.

El rei, per tant, deixa de banda els fets ocorreguts entre desembre de 1228 i setembre de 1229. No sembla casualitat ni oblit. És més probable que no vulgui explicar el seu viatge perquè no pot atreure més que la seva mainada, obligada per jurament a anar-hi, en un principi. Els retrets de la noblesa lleidatana i aragonesa per prioritzar les Balears, que per a ells significa posar per davant els interessos dels rics-homes i la noblesa catalana, no tenen cabuda en un relat que vol donar aparença d'unitat. Sembla que l'estratègia del rei té un èxit molt limitat i no aconsegueix una participació oficial d'aragonesos, encara que sí que n'hi ha de manera individual.¹⁵ Aquesta decisió de convertir l'empresa en croada pot ser una manera de legitimar-la davant aquestes crítiques exposades pels barons no catalans, alhora que una internacionalització del projecte.

El *Llibre* aporta més detalls sobre el viatge. El rei recorda com salpen el 5 de setembre de Salou, Cambrils i Tarragona “*E faïa-ho bell veer a aquells que romanien en terra e a nós, que tota la mar semblava blanca de les veles: tant era gran l'estol*”.¹⁶ Poc després, un vent aconsella tornar enrere però Jaume I s'hi nega, perquè diu que és un viatge de fe i que Déu l'ajudarà. El segon dia veuen Mallorca i esperen fins a la nit per no ser vistos. Posen rumb a Pollença però el vent els obliga a canviar els seus plans. És en aquest moment on el rei eleva una petició a Déu i a la Verge Maria per tal que l'ajudin. En aquesta oració Jaume I parla en termes d'un rei amb un altre rei, d'iguals: recorda a Déu que la missió és per Ell i que si no els ajuda, hi perdrà més que no pas el rei. En la concepció religiosa de Jaume I Déu tindria una posició semblant a la seva respecte dels seus cavallers, una mena de *primus inter pares*. El còmit de la seva galera li ofereix una alternativa: anar a l'illa de Sa Dragonera, on finalment el rei arriba el divendres 7 de setembre i l'últim lleny dissabte a la nit.

El pla inicial era desembarcar a Pollença, al nord-est de l'illa, però quines raons tenia

---

15 Vegeu Cateura (1980).

16 *Llibre dels fets*, 56, pàg. 140.

Jaume I per voler tocar terra allí? No sembla fàcil trobar-les, ja que si bé és un lloc on potser no es trobaria amb les tropes mallorquines i la badia de Pollença és prou ampla per a totes les naus, el camí fins a ciutat de Mallorca seria molt llarg i gens fàcil sobretot sense conèixer bé l'orografia del territori. Potser les raons d'aquesta decisió no tinguin a veure amb l'estratègia bèl·lica, sinó amb algun tipus de contacte que poguessin tenir a l'illa. Cap dels textos ens proporciona informació suficient per poder fer una afirmació d'aquestes característiques però la decisió de començar la conquesta per Pollença s'ha de justificar amb algun fet que no sigui purament estratègic. Coll (1992) va apuntar la teoria de l'ajut pactat amb algú, que bé podria ser el governador de Pollença, Ibn 'Abbād, i que potser era la causa d'aquesta decisió, que va truncar el vent de Tramuntana.

Desclot resumeix la travessia tot i que assenyala que per causa del vent i la mala mar arriben a La Palomera, i el rei desembarca a Lo Pantaleu. Un cop arribats veuen com els sarraïns es col·loquen just davant d'ells. Desclot parla d'una primera topada, més aviat una provocació dels cristians que van cap a la costa i allà vuit cavallers s'enfronten a quaranta mallorquins i els guanyen sense problemes. És l'únic que relata aquest episodi que s'englobaria dins la voluntat del cronista de mostrar en tot moment una expedició triomfadora, superior a l'enemic.

Al-Maḥzūmī explica com el divendres el valí demana al *ṣāhib al-šurṭa* que detingui cinquanta homes principals de la ciutat, perquè continua amb la seva revenja.¹⁷ Tots ells es donen per morts, però just quan són davant d'Abū Yaḥyā, hi arriba un missatger per informar que ha vist l'estol de Jaume I. Als pocs minuts n'hi arriba un altre, d'una part diferent de l'illa, amb la mateixa notícia. El valí envia els detinguts a casa i dóna ordre de cantar a obligació religiosa, però la gent de ciutat no es refia de les intencions del seu governant i ningú no acudeix a la crida. Dissabte corre la notícia que els *rūm* es dirigeixen a Santa Ponça.

6. LA PRIMERA TOPADA

De totes tres, la narració més breu és la d'al-Maḥzūmī. Ell no diu res de l'estada de les naus a Sa Dragonera sinó que situa el desembarcament directament a Santa Ponça. Diu que el valí envia un grup d'exploradors almohades per evitar l'avanç dels *rūm*. La gent de la regió avisa els enviats que cal vigilar de prop un ancoratge que hi ha però ells no ho fan, descuren les seves obligacions i s'emborratxen. Les naus de Jaume I hi van i

---

¹⁷ El *ṣāhib al-šurṭa* és un càrrec que podríem traduir com a cap de la policia, responsable de l'ordre.

desembarquen cinc-cents cavallers i deu mil infants. Un destacament mallorquí va contra ells però les tropes cristianes els guanyen i persegueixen en la fugida. La costa és dels *rūm* que tranquil·lament desembarquen la resta d'assaltants entre el dia i la nit de dimarts.

Molt més detallada és sense dubte la narració reial. El dissabte diu que reuneix els seus nobles i els còmits més autoritzats i envien Nuno Sanç i Ramon de Montcada a cercar un lloc on desembarcar. Decideixen anar a Santa Ponça. El diumenge a migdia un sarraí de nom Ali arriba a l'illa on és el rei i li explica coses de Mallorca. Desclot també recull aquest episodi, però hi afegeix una mica més de literatura. Segons la seva crònica Ali, majordom del valí, explica que la seva mare astrònoma li ha dit que els cristians venceran sobre els musulmans. Aquest episodi en Desclot podria tenir, com apunta Cingolani (2008) una intenció tranquil·litzadora, l'horòscop afavoreix el resultat de l'expedició que ara només començar es presenta plena d'incerteses.

Aquest personatge es presenta com un punt fosc. Potser es tracta d'un fet real o una història molt expandida, o bé, com sosté Cingolani (2006), Desclot va tenir accés al *Llibre* en la redacció del seu text. La crònica àrab no l'esmenta, però es tracta d'un traïdor, així que és fàcil ometre la seva participació en cas que el cronista tingués notícies del fet. És plausible que aquest mallorquí fos a Lo Pantaleu a posar-se al servei de Jaume I, però quines eren les seves motivacions? El relat reial no en diu res, ni per què ho fa ni si demana res a canvi de la seva col·laboració. Desclot per la seva banda si que sent la necessitat d'explicar-lo però el seu relat és un recurs literari que a més s'aprofita dels estereotips estesos en el món cristià respecte del musulmà: l'horòscop i l'endevinació del futur. Així que les raons haurien de ser unes altres. L'ambient de l'illa no era el millor possible: els conflictes entre mallorquins i almohades i la revenja del valí podrien estar al darrere del fet, així Ali seria un dels homes temorosos de la seva vida que trobaria en l'arribada de l'estol cristià una possibilitat de posar-se a cobert. Una altra possibilitat és que fos un "amic", és a dir, algú amb qui haurien contactat abans de l'arribada dels cristians. Això explicaria per què canvia de bàndol tan ràpidament i sense demanar res a canvi.

A mitjanit el rei ordena llevar àncores en silenci però els sarraïns els senten i els persegueixen per terra. Les naus arriben a Santa Ponça abans que els cavalls dels mallorquins. Desembarquen cent cinquanta cavallers i set-cents peons. Els musulmans són, segons la seva estimació, cinc mil a peu i dos-cents a cavall. Ramon de Montcada planta batalla i els musulmans no poden amb ell. Tracten de fugir per les muntanyes

però els cristians l'hi impedeixen. Desclot xifra els morts en dos mil.

El rei, quan desembarca, està irat perquè no ha participat en la primera batalla així que juntament amb un grup de cavallers persegueix els musulmans que encara hi són. Jaume I, en tornar a la host, veu que els Montcada l'esperen: Ramon preocupat pel monarca i per l'expedició li retreu el seu comportament irresponsable i irreflexiu, mentrestant, Guillem li somriu i defensa les seves ànsies de batalla. Aquest episodi serveix al rei per mostrar la lleialtat dels nobles. Després li aconsellen que envii gent a l'aguait, però s'adorm. Aquest és un dels moments on Jaume I relata una de les seves errades. Al llarg del text es mostra segur, confiat en les seves decisions i gairebé sempre se'ns presenta encertat en els seus dictàmens, agosarat però hàbil; present en tot, participant de tots els detalls, centre neuràlgic del seu exèrcit i alhora obert als consells dels cavallers amb més experiència, però en aquest episodi descarta les seves obligacions. És possible que el fet que no tingui conseqüències negatives afavoreixi que ho expliqui.

Una part de la flota és a la Porrassa -segons Desclot- perquè, com que el viatge des de Sa Dragonera es fa de nit, els últims no veuen que les primeres naus han ancorat a Santa Ponça i segueixen fins a la Porrassa. Aquesta posició permet que el rei tingui notícies dels moviments del valí. En un primer moment Jaume I no esmenta aquesta divisió del seu estol però després recull que hi ha un correu marítim que l'informa de la posició del valí, sense donar més detalls ni explicacions. Desclot, que estructura més el seu relat i justifica els actes, diu que tot ha estat un descuit, un problema derivat del trasllat de les naus, és a dir, casualitat. Si això és cert, l'errada és benvinguda perquè aporta una informació molt valuosa a les tropes reials. L'altra possibilitat és que es tracti d'un fet planificat: les característiques de tots dos ancoratges són molt bones, però Santa Ponça no és prou gran per acollir totes les naus de la flota. La Porrassa és un lloc estratègic des d'on es veu la ciutat, així que sembla que no pot ser casualitat. En aquest punt crec necessari recordar que Jaume I envia Nuno Sanç i Ramon de Montcada el dissabte a recórrer la costa i cercar un lloc adequat on ancorar, per tant, no sembla gens agosarat suposar que a més de Santa Ponça havien vist també les possibilitats de La Porrassa. Sembla, per tant, que malgrat el silenci del rei i la justificació *a posteriori* de Desclot la divisió de la flota va ser un fet estudiat, estratègic. Si fem cas de les cròniques, els sarraïns els persegueixen per terra, així que els cristians poden avaluar el nombre d'efectius necessaris per vèncer els musulmans i decidir fer partir l'estol perquè això causarà desorientació en l'enemic, com ja va apuntar Santamaria (1979): si el valí es refiava de les naus de la Porrassa els efectius cristians semblaven aproximadament la

meitat que no hi eren.

Finalment, una de les preguntes que suscita aquesta narració i que sembla no tenir resposta és on era la flota mallorquina. Cap al·lusió a les naus d'una illa que, encara que hagués perdut una part del seu poder naval després de la caiguda dels Banū Gāniya, no deixava de ser una illa comercial amb vaixells de guerra destinats a la protecció del trànsit de mercaderies però també a la pirateria. On eren aquestes naus? Per què quan arriba la flota de Jaume I, no es troben ni amb un dels *gurabs* del valí? La resposta se'ns amaga en la història perquè no hi ha referències, només hipòtesis. En aquest sentit, Coll (1992) fa ja anys que va apuntar la possibilitat que no fossin a l'illa perquè s'haguessin fet servir per transportar a un lloc segur una part de la població davant l'amenaça cristiana.

7. LA GRAN BATALLA: PORTOPÍ

La gran batalla de Mallorca va ser en la serra de Portopí. Els relats de la confrontació no només són diferents sinó que no sempre és fàcil d'entendre allò que succeeix o fàcil d'encaixar els relats els uns amb els altres. El més caòtic de tots tres és el de Jaume I qui ofereix una narració dels fets que ell va presenciar, explica la batalla a través dels seus ulls, per tant només parla d'una petita part dels esdeveniments i transmet una sensació general de manca d'organització.

Com ja he dit, la flota de la Porrassa alerta el rei que Abū Yaḥyā està prenent posicions per a la batalla, i tot i que la nit s'espera perillosa, Jaume I s'adorm abans d'ordenar la vigilància. Al-Maḥzūmī diu que després de la primera topada amb els cristians, el valí convoca les tropes i surt de la ciutat a acampar, malgrat que la gent li aconsella calma. Xifra els efectius en mil vuit-cents genets però, segons el cronista, molts d'ells no tenen formació militar ni experiència. Pernocten, no diu on, i després de l'oració de l'alba arenga les tropes.

Del costat cristià les coses no són molt diferents. Jaume I diu que a l'alba escolten missa a la seva tenda i que el bisbe de Barcelona fa un sermó on recorda als cavallers que no han de témer ja que són a Mallorca per Déu. El rei afegeix que Guillem de Montcada combrega, perquè no ho havia fet abans d'endinsar-se a la mar com tota la resta. Aquest detall segurament no hi seria si els Montcada no haguessin mort a l'enfrontament. El que fa aquí Jaume I és una crida d'atenció sobre la figura del noble. Desclot col·loca l'arenga a la nit on el rei aconsella les seves tropes preparar-se per l'endemà, que escoltin missa, es confessin i tinguin el seu equipament preparat.

Una de les qüestions tàctiques més importants és qui portarà la davantera i qui anirà a la rereguarda. El rei explica que ho discuteixen i que finalment Nuno Sanç cedeix l'honor als Montcada perquè està segur que aquest no serà l'enfrontament definitiu. Mentrestant els Montcada han fet pacte de no aturar-se fins a trobar els mallorquins. Desclot per la seva banda atribueix la decisió al rei només. Els peons comencen a caminar i Jaume I diu que ha d'anar a aturar-los. El rei es queda allà, no sabem bé on, però hi roman fins que sent el soroll de la batalla. Envia un missatger perquè digui a la rereguarda que s'afanyi i com que no hi torna vol que hi vagi en Rocafort, la seva única companyia.

Al-Maḥzūmī també recull a les seves pàgines aquest problema organitzatiu dels cristians. Abans de posar-se en marxa arriba un genet per dir que les tropes dels *rūm* s'han dividit, així que Abū Yaḥyā diu als seus que s'afanyin.

Desclot mira de salvar la situació: els peons han començat a caminar però quan veuen com s'aposten els musulmans en un puig, tornen enrere per comunicar la posició de l'enemic a Guillem de Montcada.

La clau de l'enfrontament és un puig. Al-Maḥzūmī diu que els seus el volen prendre però el valí s'hi nega en un primer moment. Les tropes musulmanes s'enfronten de manera avantatjosa amb els escamots dels *rūm*. Els cristians veuen el puig i hi pugen amb Guillem de Montcada al capdavant, perquè ell veu clarament que qui aconsegueixi romandre a l'elevació, guanyarà la batalla, segons narra Desclot. Les tropes sarraïnes li van al darrere, dotze mil, segons Desclot, així que Guillem amb un altre cavaller, diu als seus que se salvin, que ells romandran i guanyaran el puig, però no pot sortir-se'n: el fereixen, després maten el seu cavall que li cau al damunt i mor a terra.¹⁸ Ramon mor perquè el seu cavall ensopega i ell cau enmig de la multitud que combatia.

Jaume I també recull aquesta lluita pel puig. Abans d'entrar en batalla troben un cavaller, Guillem de Mediona, que els diu que tres cops han vençut els musulmans i tres cops ells.¹⁹ El rei és amb una petita host de dotze cavallers i veu com passen al costat prop de setanta. Veuen una gran batalla pel puig i Jaume I vol llençar-se a la batalla, però el nobles el retenen en un primer moment. Poc després sí que va cap al puig amb un grup de cavallers. Han de tornar enrere per la pressió dels sarraïns, però amb l'arribada de la mainada reial, els musulmans fugen.

Al-Maḥzūmī diu que quan un dels seus avisa el valí que els cristians volen conquerir el puig, Abū Yaḥyā es dirigeix als cavallers en berber i això desintegra l'ímpetu de la gent

18 Aquest cavaller, segons Martí de Riquer seria Guillem de Mediona. Vegeu Riquer (1990)

19 El rei esmenta a Guillem de Mediona abandonant la batalla. Aquesta dada reforça la teoria de Riquer, del cavaller que defensa el puig amb Guillem de Montcada.

que creu que s'ha perdut la batalla, així que comencen a fugir.

Segons el *Llibre* els cavalls estan molt cansats per perseguir els vençuts. Jaume I vol anar al seu darrere fins a ciutat de Mallorca però Ramon Alamar li retreu que no faci nit al camp per fer balanç. El rei està convençut de la seva tàctica i vol continuar fins que el bisbe de Barcelona li comunica la mort dels Montcada en la batalla. Estableix el campament a Portopí, fan balanç, recullen el botí i soternen els morts a l'alba del dia següent, perquè els musulmans no els vegin.

La desorganització cristiana gairebé proporciona la victòria als mallorquins, que aconseguen defensar-se i guanyar els escamots dels cristians en un primer moment. Dos factors semblen ser la clau de la batalla: el puig que Guillem de Montcada defensa amb la vida i la desconfiança de les tropes del valí en el seu comandament. Abū Yahyā no vol fer cas del consell de prendre el puig abans que els cristians, i això suposa que l'han de guanyar. D'altra banda, la davantera dels Montcada veu ràpidament la seva importància. L'arribada de la rereguarda suposa un revulsiu pels cristians alhora que el desgavell de les tropes del valí. Les tropes musulmanes senten el seu comandament parlant en "*la seva llengua*", és a dir, en berber, per tant, no entenen allò que diu. La situació de l'illa prèvia a l'arribada dels croats, crec que es manifesta en aquest comentari, on el fet de no entendre les paraules del valí, suposa immediatament la fugida del combat. Sigui o no sigui veritat, ja que potser van fugir davant l'empenta cristiana com relaten Jaume I i Desclot, revela la posició del cronista.

La narració de Jaume I és desordenada i no és fàcil entendre què succeix. Només narra allò que viu en primera persona.

Desclot narra un esdeveniment molt més comprensible tot i que maquilla els problemes d'organització i probablement exagera les xifres. No obstant això el seu relat és molt interessant. La mort dels Montcada té al relat de Desclot molta més importància que no pas en el *Llibre*, potser aquest fet tingui a veure amb els vells problemes interns entre una part de la noblesa i Jaume I.

8. EL SETGE

Després de la gran batalla comença el setge que s'allargarà fins a la presa de la ciutat, tres mesos i mig més tard. Els relats coincideixen en molts dels esdeveniments d'aquest temps malgrat que no sempre els situen en un mateix ordre. Una de les característiques de tots tres en aquesta part de la narració és la pràctica absència de referents cronològics, el temps sembla desfer-se i les cròniques donen una successió de fets,

només Desclot proporciona algunes dates.

Jaume I situa el campament prop de ciutat de Mallorca un dia després de la batalla. La crònica àrab el situa a les rodalies de la ciutat, entre el mar i bāb al-Kaḥl, una de les portes del recinte. Al dia següent el rei fa un consell i ordena descarregar els llenys així com començar la construcció de les màquines de setge, les quals descriu amb detall.²⁰ Al-Maḥzūmī confirma l'aparició dels ginys de guerra i afegeix que els cristians en fan de fixes i tres de mòbils.

Desclot difereix una mica en el seu relat ja que explica que el rei de Mallorca (el valí) no torna a la ciutat després de la batalla, sinó que s'amaga al bosc durant quatre dies. Segons la seva crònica la tornada d'Abū Yaḥyā sense que les tropes de Jaume I se n'adonin desencadena la ira del rei que ordena la construcció de la maquinaria d'atac.

Un cop establert el setge Jaume I parla de tres caves: dues sota terra i una altra a nivell. Al-Maḥzūmī també en parla, per dir que els homes de Jaume I volen aprofitar els canals d'aigua per entrar a la ciutat però explica que excaven massa i troben els nivells d'aigua, la qual cosa fa que s'hi ofeguin. Aquesta cava inundada també hi és en Desclot però molt més endavant i per causa de unes pluges molt persistents.

La crònica àrab relata com els primers moments de l'assetjament els musulmans aprofiten que hi ha un pont a bāb al-Kaḥl per fer sortides i atacar els cristians. Un cop fins i tot arriben a trencar una de les màquines de setge, que tant de mal fa a la ciutat però els cristians s'hi apropen i ja no poden fer més sortides.

Jaume I parla d'un sarraí de nom Infantil·là que reuneix els homes de la muntanya, uns cinc mil més cent cavallers.²¹ Segons el *Llibre* els veuen acampar i desconbreixen que allò que fan és tallar el subministrament d'aigua del campament cristià. Jaume I convoca un consell i hi envia uns dos-cents o tres-cents cavallers a combatre'ls. Ells volen defensar el puig on són però els cristians els vencen, i veuen com fugen sense res, així que els homes de Jaume I recullen un bon botí. Capturen i maten a Infantil·là i Jaume I decideix llençar el seu cap a la ciutat. Desclot també narra aquest episodi però no l'atribueix a En Fantil·là. Diu que són vuit mil musulmans i que els cristians els ataquen fent-los caure en un parany: Nuno Sanç va cap a ells de front mentre el comte d'Empúries els espera pel darrere. Segons la *Crònica* només aconsegueixen fugir dos-cents.

Pel que fa a En Fantil·là, Desclot diu que és amb cinc mil homes fora de la ciutat i que

20 *Llibre dels fets*, 69 (pàg. 159 -163). Per a més informació vegeu Goday y Casals (1909) i Chevedden (1999)

21 En Fantil·là en Desclot. Possiblement el nom real seria Fatih Allah precedit de l'article personal català *en* com apunta Romney o bé al-Fatih Billah com proposa Gayangos, o Ifant Allah com diu Burns -pag. 162)

espera a l'aguait als cristians per fer tot el mal que pugui. Un dia un servent aconsegueix escapar-se i va al campament on narra la trobada amb els musulmans. Guerau de Cervelló i Ferrer de Sant Martí van al seuencontre i maten En Fantil·là i tota la seva host. Jaume I envia als *sarraïns paliers* -és a dir, els pacífics, els sotmesos- a recollir els caps dels morts i els llença a la ciutat.

Al-Maḥzūmī no escriu el nom, però és possible que parli dels mateixos fets. El valencià diu que els camperols de la rodalia de Ciutat en veure la situació dels seus coreligionaris demanen al valí un home que els dirigeixi per atacar els cristians. Abū Yaḥyā envia un dels seus, conegut per la seva covardia. Després d'un intent d'atac on fugiu només veure els cristians, demanen al valí que enviï a una altra persona, a un dels seus fills, però s'hi nega. Els camperols van a la batalla amb un dirigent que torna a fugir: els ànims decauen, els cristians els vencen i en maten molts.

Hi ha un altre personatge important en aquests primers moments de setge: Ibn 'Abbād.²² Era, segons diu al-Maḥzūmī un noble de gran prestigi que a l'arribada de Jaume I decideix lliurar-se als cristians, per por d'allò que li puguin fer. Si en un principi el cronista mira de justificar la seva actitud, més endavant l'anomenarà apòstata. Aquest home, segons la crònica àrab, demana el govern de ciutat de Mallorca a canvi de la seva col·laboració i el rei d'Aragó hi està d'acord. Allò que aconsegueix Ibn 'Abbād per a les tropes assetjadores és l'ajut dels camperols: queviures i la rendició d'una part de l'illa. Segons el *Llibre* Ibn 'Abbād demana a Jaume I també dos batlles per a aquestes regions que s'han rendit així com un correu segur. La narració més detallada potser és la d'al-Maḥzūmī que explica que des de Ciutat envien un grup d'homes de gran prestigi per convèncer els camperols del seu error però els capturen i volen que reafirmin els seus pactes amb els *rūm*. Intenten que els presoners convencin els ciutadans de Mallorca per rendir-se però com que no ho aconsegueixen, són reduïts a l'esclavitud. Aquest episodi només és en al-Maḥzūmī, però podria amagar les converses per l'entrega de la ciutat que relaten les cròniques catalanes.

En tornar al relat del setge, les caves segueixen el seu decurs. Els musulmans, diu al-Maḥzūmī, també fan les seves i es troben sota terra on hi ha forts enfrontaments. Els cristians han d'abandonar les seves posicions però els mallorquins tampoc no són capaços de mantenir els túnels així que han de tapiar les obertures.

Desclot diu que un dia, quan els musulmans saben que estan perduts i els cristians estan tirant projectils amb les màquines de setge, fan sortir a tots els cristians de les presons i

---

22 Ibn 'Abbād anomenat Ben Aabet per Jaume I i Ben Ahabet en *Desclot*.

els col·loquen nus a la muralla. L'exèrcit croat s'apropa al fossat per protestar però els musulmans els diuen que segueixen llençant pedres. Després d'una petita reunió decideixen prosseguir amb l'atac i Déu impedeix que toquin ni tant sols u dels cristians de la muralla, motiu pel qual els musulmans els fan tornar a la presó. Aquest episodi té molt a veure amb la visió estereotipada de l'altre. Desclot no fa sinó utilitzar els tòpics que ha après contra els musulmans per mostrar la seva maldat i vilesa.

Hi ha un clergue, el paborde de Tarragona, que ha jurat mantenir-se dins la seva cava fins que no s'enderroqui la muralla. Els musulmans comprenen que la murada està perduda així que comencen a fer reforços per dins. Quan els cristians aconseguen fer caure un tros del recinte formen al vall i demanen al valí que entregui la ciutat. Abū Yaḥyā respon amb orgull i Nuno Sanç ordena calar foc al fustam amb què han estalonat la murada i s'enfonsen tres torres. Comença la batalla però els musulmans resisteixen. A la nit, els mallorquins refan el mur, de dia continuen amb la resistència. Els homes demanen al valí que divideixi les seves forces: una part només per combatre i una altra per refer la murada, però no vol atendre les seves peticions. Un dels fills del valí fuig i s'entrega als *rūm*. La gent s'espanta i el valí es veu obligat a fer un acte públic de repudi. En veure la situació desesperada de la ciutat, diu al-Maḥzūmī que Abū Ḥafṣ ibn Šayrī, un dels homes principals, surt per convèncer els camperols que anul·lin els seus pactes amb els cristians. Ells ho fan i maten els cristians que hi ha entre ells.

Jaume I relata que quan veuen que no poden defensar la ciutat volen parlar, així que envia a Nuno Sanç amb un traductor -un jueu de nom Bahilel-.²³ El valí no fa cap oferta, només pregunta què volen i Nuno Sanç respon que és allí per escoltar. Trenquen les negociacions. Després un home en privat diu al rei que Gil d'Alagó, un cristià convertit a l'islam, li vol fer una oferta i demana permís a Jaume I per anar a escoltar-la. Allò que li ofereix és pagar el cost de tota l'expedició i deixar que tornin a casa, però el rei s'hi nega. Abū Yaḥyā torna a fer una oferta, la mateixa que ja ha fet Gil d'Alagó i a més pregunta a Nuno Sanç per què volen prendre l'illa. És en aquest moment que Jaume I dóna les raons legals de l'expedició: la pirateria. Afegeix que el rei no acceptarà aquesta oferta i el valí fa una contraoferta: cinc besants per cap i passar a Berberia. En consell Nuno explica l'oferta de rendició però la família dels Montcada vol revenja, així que el rei la refusa. Abū Yaḥyā prepara la seva gent per a la resistència.

Els musulmans amb forces renovades defensen la ciutat amb molta més empenta, la

---

23 Per més informació, vegeu Romano, D. (1978) «Judíos, escribanos y trujamanes de árabe en la Corona de Aragón (Reinado de Jaime I y Jaime II)». *Sefarad* (núm. XXXVIII, pàg. 71-105).

qual cosa fa que aquells que clamaven revenja vulguin ara signar el pacte, però Jaume I es manté ferm i diu que ell no demanarà negociar amb el valí.

És interessant l'actitud d'Abū Yaḥyā: demana explicacions bé perquè els actes de pirateria de tres anys endarrere no són una excusa vàlida per a ell, bé perquè ja no se'n recorda. Més important, crec, és el rerefons: no entén o no vol entendre que els cristians són allà per fer una guerra santa, religiosa, de conquesta total. Quan el valí pregunta a Nuno Sanç què volen, està pressuposant una expedició semblant a la de 1114 i no una croada, és a dir, pensa que és possible acabar amb tot el procés amb diners i acords comercials, com era el costum un segle abans. Aquesta manera d'entendre la situació fa riure a Nuno Sanç, però crec que és molt revelador de la situació després de les Navas de Tolosa pel que fa a la lluita religiosa /territorial a l'espai d'al-Andalus. Cal destacar també que l'excusa de l'expedició, és a dir, les raons legalistes que d'alguna manera permeten a Jaume I conquerir el territori del valí, surtin enmig de la negociació per primer cop.

Desclot també recull aquesta oferta de cinc besants -d'argent, afegeix- per cap. Segons la seva versió, no és la revenja dels Montcada la raó per la qual no signen el pacte sinó perquè Abū Yaḥyā vol que els mallorquins no siguin escorcollats i Jaume I s'hi nega. Diu que mentrestant el paborde de Tarragona ha fet una cava d'on no vol sortir fins a enfonsar la muralla, i quan arriba als fonaments l'estalona i la fa caure. Es preparen per entrar en la ciutat però el rei no vol que ho facin perquè, segons Desclot, ha signat un pacte amb Abū Yaḥyā, pel qual es rendirà sense condicions. En veure la murada enfonsada el valí tramet un missatge al rei d'Aragó anul·lant el pacte. Al dia següent el fill del valí s'entrega als cristians.

Les raons per refusar aquesta última oferta del valí, quan sembla adonar-se que tot està perdut, són ben diferents. Nuno Sanç considera que el pacte és bo en termes econòmics i també militars, però el llinatge dels Montcada vol revenja, segons Jaume I. El rei respecta i acata la decisió del seu consell. És interessant perquè no tornarà a repetir aquesta errada i a València negociarà directament els termes de la rendició. En aquest episodi Jaume I s'autoretrata amb dos trets fonamentals en la seva construcció de personatge: de l'altra, amb la lleialtat al seu consell, en no discutir la seva decisió d'anar a la batalla; d'altra fent servir la seva autoritat de rei, el seu orgull, en no voler demanar a Abū Yaḥyā negociacions. Aquí veiem un rei tenaç i que es mostra conseqüent amb els seus actes i les decisions preses.

La narració de Desclot és molt detallada: desfan ginys de guerra per fer-ne uns altres,

així que hem de suposar que la fusta escasseja i que les fortes pluges dificulten la tasca de moure'ls. Diu que el dia de Sant Andreu cau un gran tros de murada i hi ha una forta batalla. A la nit els sarraïns reconstrueixen allò que s'ha enfonsat. Al dia següent, una altra de les torres cau al vall. El diumenge oeixen missa i combreguen, es preparen per a la batalla però els sarraïns la guanyen. El dilluns fan consell i decideixen esperar a l'aguait a la cava del comte d'Empúries i pujar als murs. Els mallorquins primer s'espanten i fugen, però de seguida hi tornen i els fan baixar. Després cadascú fa el que millor li sembla. Segons la narració l'activitat sembla frenètica. El paborde de Tarragona aconsegueix enderrocar deu brases de murada amb la seva cava. Rasen el vall per poder entrar-hi amb els cavalls però ho fan amb fusta i els musulmans li calen foc. Jaume I ordena passar un rec d'aigua per apagar-ho. Aquest episodi del vall també el recull el rei però el situa molt abans, al començament del setge.

Desclot segueix el seu relat i diu que Ibn 'Abbād invita a Nuno Sanç a passar les festes de Nadal a Pollença i ell, sense pensar-ho gaire, accepta. Això crea malestar entre la resta dels nobles que li ho recriminen i finalment refusa l'oferta. Aquest esdeveniment té com a resultat que tots facin el jurament de no aturar-se el dia de la batalla.

Jaume I recull també aquest jurament i el situa quatre dies abans de la batalla, en el consell. La diferència més evident és que segons el rei, els nobles no permeten que ell faci el jurament.

Desclot diu que les caves aconsegueixin el seu objectiu: el dia 27 veuen que s'ha enderrocat el mur però que n'hi ha un altre al darrere. Estalonen el nou però no l'enderroquen fins al dia de la batalla.

Els dies abans de l'enfrontament diu Jaume I que no dorm, perquè li pregunten tot. El 30 oeixen missa i combreguen. A la nit un dels seus homes li diu que ha entrat en la ciutat, que hi ha morts de gana, i que poden aprofitar per entrar-hi però Jaume I prefereix el dia perquè li sembla perillós establir una batalla a la nit, ja que no podran distingir els seus dels enemics.

Pel que fa a Ibn 'Abbād sembla que era el governador de Pollença. L'ajut a les tropes cristianes sense que hi hagi cap provocació prèvia, potser està relacionat amb el pla inicial de Jaume I de desembarcar justament als seus dominis. Era Ibn 'Abbād un contacte previ? Coll (1992) apunta que és possible que Nuno Sanç hagués establert un pacte abans de l'expedició amb aquest governador. Això explicaria el pla de desembarcament i aquesta gairebé desinteressada col·laboració. La teoria d'un contacte previ amb Nuno Sanç explicaria per què, segons Desclot, el convida a passar el Nadal

amb ell. Ja he comentat que al-Maḥzūmī l'anomena apòstata, per tant, aquesta acusació concordaria amb la celebració del Nadal. Altres possibilitats per justificar l'actitud d'Ibn 'Abbād semblen més inconsistents: els cristians han guanyat la batalla de Portopí però són lluny de conquerir l'illa, així que encara és arriscat passar-se a l'enemic; les més que probables incursions de les tropes a la recerca de queviures en cap cas arribarien fins a Pollença, que és a molta distància del campament croat, per tant la raó no és estalviar-se la violència del pillatge.

L'altre personatge, Infantil·là, també resulta interessant. Desclot i Jaume I en parlen però li atribueixen fets diferents. Al-Maḥzūmī, que no en dóna el nom, relata un episodi que es pot enllaçar amb les cròniques catalanes: el cap que envia el valí als camperols. És Infantil·là aquest home? Quins fets són atribuïbles a aquest dirigent militar? Si s'accepta que és l'almohade covard que envia el valí, com és possible que sigui descrit des d'opcions tan contraposades? Crec que les tres cròniques es refereixen al mateix personatge i que la batalla del puig que acaba amb la massacre dels mallorquins en el *Llibre* i la *Crònica* és la mateixa topada que relata al-Maḥzūmī on el cap militar dels camperols fugí. L'explicació per a la denominació de covard de la crònica àrab potser l'hem de buscar en una qüestió ideològica.

9. LA PRESA DE LA CIUTAT

Al-Maḥzūmī diu que dissabte els cristians ataquen la ciutat. Escalen els panys i enderroquen la muralla nova. S'enfronten a tothom amb qui hi topen. A la nit, continua el combat i el diumenge també. A l'alba de dilluns segueixen els enfrontaments però com que veuen que no avancen ataquen amb els cavalls armats i sobrepassen la primera defensa. Un dels cavallers, amb una torxa a la mà i un cavall protegit amb dos gonions, atemoreix els mallorquins, i per causa d'això la defensa s'ensorra. La infanteria cristiana pot apropar-se més al mur i enderrocar-lo del tot. En el primer carrer els nobles musulmans aturen la cavalleria més d'una hora però Ibn 'Abbād guia els cristians per dins la ciutat fins que s'estenen per tota ella. Aïllen el valí a la fortalesa i el descobreixen dins d'una casa. Demana la presència de Nuno Sanç i hi és portat com a presoner. La gent de la fortalesa tanca les portes perquè esperen un tracte més favorable. El rei d'Aragó dicta edicte de protecció però no es compleix i són venuts com a esclaus. Els dies posteriors, afegeix al-Maḥzūmī, mor més gent de fam i fred que en la batalla. El còmput de morts és de vint-i-quatre mil.

Segons el *Llibre*, a l'alba oeixen missa, combreguen i s'armen les tropes. Jaume I crida

els barons perquè comencin a caminar però ningú no es mou. Té por que no li facin cas, així que prega a la Verge. Al tercer intent, sent com tota la host es mou mentre crida “*Sancta Maria*”. En arribar a la murada, el crit s'apaga, entren uns cinc-cents servents i després els cavallers. Amb els nobles, segons sent després de la batalla, els sarraïns veuen entrar un cavall blanc amb un cavaller tot blanc, que el rei pensa que potser era Sant Jordi. La batalla es desenvolupa sense que es pugui avançar -diu que Abū Yaḥyā dóna l'ordre de resistir- fins que quaranta o cinquanta cavallers van contra els sarraïns i trenquen la resistència. Quan veuen la ciutat envaïda, uns trenta mil fugen per les portes de Barbelet i Portopí cap a les muntanyes. Dos homes de Tortosa li diuen al rei que han fet presoner el valí i se'l bescanvien per dos mil besants, que es queden en mil. Jaume I li promet protecció. Després, en l'Almudaina, li entreguen un fill del valí com a fiança. Encarrega la vigilància del tresor i es retira a descansar. La capital ja és seva.

Desclot resumeix una mica més. Segons explica a la seva *Crònica*, el dia 31 el rei fa saber la seva host que s'han de preparar per a la batalla, oeixen missa, combreguen i van cap a la ciutat. Hi entren primer tres-cents peons i després els cavallers, amunt i avall maten sarraïns fins a arribar a l'Almudaina. Allà homes de Tortosa entreguen el valí al rei que el lliura a Nuno Sanç. Diuen a Abū Yaḥyā que demani la rendició de la fortalesa i així ho fa, que alliberi els cristians que té captius, uns cent-vuitanta, i també ho fa. L'endemà fan balanç, xifra Desclot els morts en cinquanta mil i els captius en trenta mil (els vuitanta mil que havia calculat abans que hi havia a Ciutat de Mallorca). Recull també els mil dies de perdó que concedeixen els bisbes per treure cadàvers de la ciutat i cremar-los.

La narració de Desclot sobre la conquesta de Mallorca acaba aquí després de dir que el rei reparteix la terra i així es pobla Mallorca de cristians.

Jaume I, per la seva banda, sí que prossegueix una mica més i assenyala el pillatge posterior a la conquesta: diu que tothom intenta ser més ric que l'altre i que cap dels seus torna al seu costat abans de vuit dies. Els bisbes i rics-homes li demanen que faci el repartiment de tot. El rei prefereix acabar de conquerir l'illa abans de fer-ho, però cedeix. Hi ha problemes que acaben en una petita revolta. Jaume I la talla amb la promesa de terra i amb mà dura, ja que fa penjar alguns dels revoltats.

Al-Maḥzūmī també fa referència al pillatge. Relata que els cristians volen aconseguir el tresor del valí que creuen molt més gran que no és, i per això sotmeten Abū Yaḥyā a quaranta-cinc dies de tortura.

L'aparició d'un cavaller que fa pensar a Jaume I que Sant Jordi hi ha anat a ajudar els

seus, no tindria més rellevància, seria un recurs més per demostrar el grat de Déu amb la conquesta sinó fos perquè al-Maḥzūmī també relata la presència d'un cavaller que espanta la resistència de la ciutat. Tots dos són d'índole ben diferent: mentre que el rei parla d'un ser sobrenatural que hi és perquè es tracta d'una lluita religiosa, la crònica àrab parla d'un cavaller, un home, que no es pot ferir ni derrotar. No sabem qui és, però crec que els dos fets poden estar relacionats: una presència que espanta la resistència dels mallorquins.

Del relat d'al-Maḥzūmī cal destacar que els habitants de l'Almudaina, és a dir, de la part administrativa i de govern de l'illa, esperen un tracte diferenciat de la resta de la ciutat. Jaume I diu que havien tancat les portes, però té un caire més defensiu que en al-Maḥzūmī, on s'especifica que allò que volen és benevolència. En un principi aconseguen la paraula del rei que seran respectats, però els cristians no compleixen els pactes.

10. FI DE LA RESISTÈNCIA

Després de la caiguda de la capital hi ha encara alguns focus de resistència a les muntanyes. Abans de tornar a Catalunya, Jaume I dirigeix una primera expedició contra la població mallorquina refugiada. El rei disposa de pocs homes, que a més estan cansats. La davantera no fa cas d'allò que ordena el rei i en lloc de continuar per la muntanya ocupen l'alqueria d'Inca. Afegeix el relat reial que malgrat que els musulmans són molts més que ells, uns tres mil, diu, no els gosen atacar. Tornen cap a Ciutat de Mallorca després d'aquest intent frustrat.

Relata el *Llibre* un segon intent planificat des d'Inca. El consell insisteix en no atacar les posicions defensades sota el comandament de Xuaip de Xivert²⁴, que disposa de uns tres mil homes i alguns cavallers. El rei llavors, ordena els adalils que diguin si saben on hi ha més musulmans amagats i van contra un altre focus de resistència a la terra d'Artana. El rei torna a Catalunya, però hi ha rumors que el rei de Tunis vol reconquerir Mallorca així que decideix tornar-hi per defensar el seu territori. Dues setmanes després es confirma que l'estol almohade no hi anirà. El rei decideix fer un segon intent per acabar amb la resistència. Aconsegueix un pacte amb el cabdill Xuaip: poden poblar les terres del rei si abandonen la resistència.

Després d'això, torna un altre cop a Catalunya, mentrestant dos dels seus nobles, Bernat

---

²⁴ Xuaip de Xivert: Segurament es tracta d'un almohade refugiat després de la revolta del valencià Zaian contra els almohades.

de Sancta Eugènia i Pero Maça continuen la guerra, segons diu Jaume I, de l'hivern fins al maig contra els focus de resistència, fins que aconseguen la rendició. Però els musulmans no es volen rendir si no és davant del rei, així que hi ha de tornar una tercera vegada. Es rendeixen i Jaume I ofereix, a qui ho vulgui, treballar la terra com a captiu. Soldevila (2007) apunta però que aquest episodi no es pot situar aquí, i que s'hauria de situar abans de la segona estada del rei a Mallorca, no entre la segona i la tercera.

Al-Maḥzūmī relata també la resistència dels mallorquins a les muntanyes. Diu que hi ha dos contingents, el primer que ja hi era des d'abans de l'arribada dels cristians, refugiats de la revenja d'Abū Yaḥyā, i els nous, provinents de la caiguda de Ciutat. Entre tots fan uns disset mil infants però calcula que són unes cinquanta mil persones. Ibn Šayrī organitza la resistència, reforça els castells i els dóna esperances d'ajut. Els destacaments baixen a la plana per aconseguir queviures i de vegades hi ha topades amb els cristians. Demanen auxili als menorquins però els *rūm* se n'assabenten i tallen la connexió. Els homes de Jaume I fan incursions i ells resisteixen. En una d'aquestes batalles, Ibn Šayrī i els seus nobles moren, el 10 de rabī' al-āḥir de 628. Un cop mort el seu dirigent la situació es trastorna, perden la unió entre ells i es refugien als cims de les muntanyes, on molts finen de fred. Els cristians els derroten. A aquells que s'han mantingut als castells se'ls ofereix un pacte però només decideixen signar-lo amb el rei que ha de tornar precipitadament. Malgrat que els diuen que poden conservar un terç de la seva riquesa, els porten a les naus i els cobren el noli d'aquells que no posseeixen res, els abandonen a un indret assolat a tots en la mateixa situació d'indigència. Així és com tota l'illa resta en mans dels trinitaris.

IV. LA PROPAGANDA

Al llarg del treball he comentat alguns fets que criden l'atenció. Moltes són les diferències entre els relats ja que, com he dit, no es pot esperar una veritat històrica, neutra: ningú no és capaç d'aconseguir-la encara que sigui la seva voluntat. Com he mantingut al llarg de les pàgines precedents, dubto molt que aquest fos l'objectiu de cap dels tres cronistes analitzats. En aquest capítol miraré d'endinsar-me en els fets propagandístics més cridaners dels seus relats.

Comencem amb al-Maḥzūmī que va néixer a Alzira, València. És un andalusí que viu en primera persona la decadència dels almohades a al-Andalus i que acaba els seus dies al nord d'Àfrica sota el poder hàsida. La primera cosa que diu és que el seu relat es

correspon amb allò que un home principal de l'illa li ha contat. No es pot demostrar la veracitat de l'afirmació però -encara- tampoc no hi ha cap dada fidedigna que confirmi la suposició de Roselló: que va ser testimoni directe dels esdeveniments. En tot cas, la versemblança de tal afirmació li proporciona un escut perfecte on protegir-se i des d'on poder llençar les seves crítiques. Així al llarg del text els almohades sempre són assenyalats quan l'autor considera que les decisions que prenen no són les correctes.

A la primera part de l'obra l'autor parla del valí com un home just amb un defecte: la seva avarícia. Al moment de l'arribada dels altres almohades, refugiats després de la desfeta de les Navas de Tolosa, la cosa canvia. Com a grup ètnic comencen els problemes entre andalusins i almohades. Els nouvinguts amb mentides volen actuar contra els andalusins, que només es defensen. Evidentment aquesta lluita no seria ni molt menys en termes de blanc/negre i segurament els andalusins prou a prop del valí van jugar les seves cartes també. El valí dona més credibilitat als seus, per tant un altre cop al-Maḥzūmī ens deixa entreveure que de res no serveix la veritat sinó el lligams de poble. Els mallorquins, portats al límit, decideixen assassinar el valí. La maldat del valí, aconsellat pels almohades, el porta a una revenja cruel i injustificada, ja que no li calen proves, només indicis per matar els andalusins, tot i haver promès que no ho faria.

Un cop ha arribat l'estol de Jaume I, el valí només fa cas als consells dels seus, i ells, a ningú. Així els homes que han de vigilar les naus cristianes, s'emborratxen. Aquesta acusació no és fútil perquè l'alcohol no és permès entre els musulmans, per tant l'afirmació d'al-Maḥzūmī comporta no només una falta en el servei que el valí els ha encarregat sinó també un incompliment religiós: els acusa de no ser bons musulmans per no seguir els preceptes de l'Islam. És possible que això tingui a veure amb els retrets que molt probablement feien els mateixos almohades als andalusins de costums religioses una mica més relaxats. L'alcohol, tot i no ser permès, sempre ha estat tolerat en un grau o un altre i al-Andalus no va ser una excepció.²⁵ El valí no vol escoltar sinó la seva gent i arriba a parlar en berber de manera que només els almohades el puguin entendre. Aquest ús de la llengua com a forma de diferenciació s'ha de fer notar. Al-Maḥzūmī escrivia en àrab clàssic / fuṣḥā i segurament parlava un dels dialectes andalusins i n'era conscient, però els magribins es diferenciaven com a grup etnic social també en la llengua.

L'acusació de covard per al cap militar que Abū Yaḥyā envia als camperols s'estén de

---

25 Hi ha fins i tot un gènere poètic dedicat a les lloances del vi, les *hamriyyat*. El seu màxim exponent va ser Abu Nuwas (Irán, 747-Bagdad, 815) però també es va cultivar a al-Andalus.

manera més subtil a altres dels almohades: en la primera topada, els homes del valí no aconsegueixen “cap de les dues recompenses” és a dir, ni la victòria ni la mort. Això vol dir que s'escapoleixen com a covards.

A l'altre costat de les crítiques internes hi ha els cristians, estereotipats: no acompleixen la seva paraula. Així, ni la protecció que ofereix Jaume I a les gents de l'Almudaina, ni al valí, ni el pacte amb els musulmans que resistien a les muntanyes són acomplerts; són crèduls que donen crèdit a històries fantasioses com la que fa referència a les riqueses del valí; ambiciosos que no s'aturen per res a l'hora d'obtenir beneficis: sacrifiquen el fill d'Abū Yaḥyā davant seu i el torturen fins a la mort perquè no troben els tresors que esperaven; són falsos, perquè deixen els últims musulmans desamparats en una terra assolada. Només un dels cristians escapa a aquesta caracterització: Jaume I. La seva paraula, tot i que mai no s'acompleix al llarg del relat, té valor, ells es refien del rei, que mai no la trenca explícitament. Allò que al-Maḥzūmī diu és que malgrat la paraula del monarca, els cristians no fan allò que ha pactat el seu dirigent. Aquesta dicotomia cristians / rei es fa palesa després de la mort del valí quan Jaume I entrega el seu cos a la família i recalca que no va ser ni sota la seva ordre ni el seu coneixement que va succeir allò. Com s'ha d'interpretar? D'una banda el rei se salva de la negativització dels cristians perquè és considerat un exemple de governant respecte a Abū Yaḥyā però de l'altra el retrat que fa al-Maḥzūmī mostra un rei que no és capaç de fer complir la seva voluntat.

Jaume I fa propaganda de si mateix. El relat de la conquesta el situa al mig de tot. Ell és el salvador del regne i de la seva unitat, l'iniciador de l'expansió, el triomfador de les batalles, el nou enviat, el nou escollit. La visió que vol transmetre és una barreja entre la religió i la política: des del seu naixement ha estat assenyalat per Déu que l'ha afavorit i ell ha respost a aquest fet amb una vida plena d'èxits. La relació que descriu Jaume I amb la divinitat segueix els paràmetres feudovassallàtics com apunta Alvira Cabrer (1996). Així el rei és al servei del Senyor i ha de portar a terme la seva voluntat, voluntat que sempre coincideix amb la del mateix rei. D'aquesta manera s'estableix un tipus de vincle diferent: les empreses del monarca estan protegides per Déu perquè el que és bo per al rei és bo per a Déu. L'oració que eleva Jaume I quan l'estol està camí de Mallorca i s'aixeca el vent que els fa témer el naufragi, demostra aquest vincle on la divinitat no té més consideració que la del mateix rei dins el grup de la noblesa, és a dir, es dirigeix a ell com a un *primus inter pares*, com ja he apuntat.

La presència de Déu és constant en el relat de Mallorca, però s'ha de veure sempre des

d'aquesta perspectiva doble: els èxits es produeixen perquè Ell ho vol, però aquesta voluntat també és la del rei, de manera que la glòria es reparteix i així quan Jaume I diu que gràcies a Déu ha conquerit l'illa, també diu que gràcies a ell mateix s'ha aconseguit l'empresa. Un altre punt de la seva auto-propaganda és considerar-se centre de totes les decisions. És cert que és el rei, però es col·loca al centre del relat, al centre de tot.

El cas de Desclot és el més complex de tots ja que escriu temps després dels fets quan el panorama dins i fora de les fronteres del regne d'Aragó ha canviat molt. L'objecte de la seva crònica no és Jaume I, sinó que la descripció del seu regnat correspon a una ampla introducció sobre els governants precedents al rei Pere III. Malgrat això és un relat llarg, en el cas de la conquesta de Mallorca sembla fins i tot injustificadament detallat. Les raons s'han de buscar en la intencionalitat de l'autor. Jaume I deixa el regne de Mallorca a un dels seus fills, Jaume II, dividint així la seva herència. Cingolani (2006) defensa que Desclot detalla la conquesta de l'illa com a manera de reivindicació, de reclamació del regne insular per al ramal principal del casal de Barcelona. En aquest sentit, exalta les virtuts de l'exèrcit de conquesta, fonamentalment català, amb un sentit pròpiament propagandístic. També s'ha de veure així el fet de la repoblació de l'illa: Desclot incideix en el fet que els nous habitants siguin catalans. Molt s'ha parlat de l'antiaragonesisme del escriptor de la *Crònica* o del seu procatalanisme. En el relat de Mallorca és força clara la distinció entre uns i altres. És aquest tret el que fa també que Desclot prengui tots els exemples dels avantpassats lligats al casal de Barcelona deixant de costat la branca aragonesa. Jaume I dins aquesta relació té un paper destacat, lluny, però, del que el mateix rei s'arroga en el seu *Llibre*. Així Desclot recorda l'expedició de 1114 contra Mallorca, al contrari que Jaume I que no vol treure's el mèrit de ser el primer. També hi és el periple per Lleida i Aragó i la declaració de croada. La negativa de la noblesa lleidatana i aragonesa serveix a Desclot en els seus propòsits procatalanistes. Hi ha discrepàncies entre l'un i l'altre a l'hora de narrar els fets de conquesta: mentre que Jaume I, com hem vist, se situa al centre de tot, Desclot, tot i reservar-li un paper molt destacat, no li concedeix el protagonisme absolut: en la primera topada no hi ha referència al rei, a Portopí és un més, com també al setge. Pel que fa als Montcada, per a Desclot semblen molt més importants que no pas per a Jaume I. El rei tracta la mort dels nobles de passada, no ens explica què ha ocorregut, ni com han pogut morir.

Pel contrari, Desclot sí que utilitza la figura reial com a exemple de bon govern. Al llarg del relat hi ha tres exemples clars de les prioritats de lleialtat per al rei: Ali, Ibn 'Abbād i el fill del valí. Els dos primers es presenten davant d'ell per oferir els seus serveis, que

són acceptats d'immediat sense tenir en compte la seva procedència o religió. L'últim fuig, és un desertor en els moments finals del setge i també és acollit i tractat amb la màxima cortesia.

És necessari destacar un altre fet propagandístic del relat de Desclot: l'aparició de genovesos i pisans. A l'època en què es va escriure la *Crònica*, l'enemic és diferent: ja no són els musulmans, sinó les repúbliques italianes, fonamentalment Gènova. En el relat de Mallorca, no hi participen però Desclot aconsegueix esmentar-les en dues ocasions: la primera quan Abū Yaḥyā rep l'ambaixada de Jaume I amb la reclamació del contingut de les naus atacades i uns mercaders genovesos menyspreen el jove rei d'Aragó tot dient que no ha estat capaç de conquerir un petit castell -Peníscola-; la segona, a les Corts quan recorda que no caldria conquerir l'illa si els italians haguessin fet la seva feina en l'expedició de 1114 mentre Ramon Berenguer III havia de tornar precipitadament per defensar els seus territoris. Evidentment té una intencionalitat al darrere: el primer fet sembla una invenció *ad hoc*, i el segon un retret injustificat, ja que el motiu de l'expedició del segle XII no era la conquesta, sinó les raons comercials.

Per últim he de parlar de la caracterització dels musulmans en les pàgines de la *Crònica*. Ja he dit que es tracta d'una imatge estereotipada, que té a veure amb el moment que escriu Desclot. L'arribada dels nous imperis magribins suposa molts canvis en al-Andalus. Lluny del tòpic de la convivència idíl·lica amb què s'havia descrit temps enrere la península ibèrica a l'edat mitjana, sí que és cert que la visió de l'altre es veu modificada amb l'arribada dels pobles magrebins d'una banda pel revifament religiós que arriba amb ells i d'una altra per la capacitat militar en augment dels regnes cristians del nord unida a la crida a les croades de l'Església. Tots dos fets coincideixen més o menys en el temps (segle XII -XIII) i suposen aquesta nova visió més estereotipada de l'altre. Desclot descriu els musulmans com a individus vils, amb una maldat sense límits que no respecten res, ni molt menys cap codi d'honor en la guerra. En aquest sentit és clara l'al·lusió a l'ardit de col·locar els presoners cristians allà on cauen les pedres de les màquines de setge, i a més deixar-los nus, en un acte de crueltat. També quan parla d'en Fantil·là diu que fa “tot el dany que pot”. Crec que la voluntat de Desclot és parlar d'una crueltat innecessària que no detalla.

V. CONCLUSIONS

La hipòtesi de partida d'aquest TFC era que les diferències entre les tres cròniques que narraven els fets de la conquesta de Mallorca de 1229 de manera més detallada: *Llibre, Crònica i Kitāb tā'rīḥ Mayūrqa* no es devien només a la variació que és normal entre textos escrits per persones distintes i amb fonts i/o experiències diverses sinó que hi havia motivacions ideològiques al darrere per afegir, ometre o modificar els esdeveniments segons la seva utilitat per als propòsits que poguessin tenir els cronistes.

Al llarg del treball he tractat d'analitzar les diferències més importants dels relats, ja que totes és impossible en un espai tan reduït, i aportar hipòtesis que les justifiquin. Evidentment, no puc demostrar fefaentment allò que volien transmetre els autors, però crec que és plausible pensar que certament hi ha una ideologia que guia una part de les seves afirmacions sobre la conquesta.

D'aquesta manera, crec que es pot veure com al-Maḥzūmī concentra molts dels seus esforços en culpar de la derrota als almohades, fonamentalment aquells refugiats que van anar a l'illa després de la desfeta de les Navas de Tolosa. La seva arribada crispa l'ambient i porta al valí, un governant just, a prendre el camí de la injustícia, del favoritisme, es podria dir. El fatalisme islàmic és en contra d'aquesta perspectiva: si els musulmans han perdut la guerra és perquè Al·lāh ho ha volgut, potser pel seu comportament o per una altra raó. Però al-Maḥzūmī no accepta aquesta màxima religiosa i assenyala els culpables. Individualitza només els almohades i deixa a tota la resta de l'altre bàndol. Ell, com a andalusí, se situa des del començament a l'altre costat dels magribins. Una altra qüestió és quines motivacions podria tenir algú com ell, que va desenvolupar una part important de la seva carrera a l'administració almohade. Potser no ho sabrem mai, potser va escriure la crònica quan ja era sota el poder hàfsida (després de 1248) i la seva crítica als almohades tingui relació amb els prejudicis acumulats en anys de treball sota les seves ordres.

Per la seva banda, Jaume I presenta la seva primera conquesta dins d'un pla determinat. La voluntat del rei és mostrar-se a si mateix com un exemple. El seu relat peca d'un egocentrisme més que evident. De vegades s'ha atribuït aquest tret al fet que narra els seus records, però crec que això no exclou que sigui una acció totalment deliberada. Se sent diferent i, bé sigui perquè vol deixar una mena de *speculum princeps*, bé sigui un llibre d'acció de gràcies a Déu o només un acte de vanagloria, allò que és cert és que en la seva obra l'únic protagonista és ell. És al centre de tota la narració i de tots els actes.

Crec que no és degut només o sobretot a una qüestió narcisista sinó a la voluntat de Jaume I de posar el seu regnat i la seva vida com un exemple de bon govern, d'home fet a si mateix. Hi ha una voluntat alligonadora i és per això que reconeix algunes errades, tot i que des de l'autocomplaença, per això sempre són petites, sense conseqüències o no afecten al resultat final. D'aquesta manera considero que sí que hi ha un pla ideològic quan decideix canviar la causa de la presa de decisió d'anar contra Mallorca. Donar la sensació d'unitat, després dels problemes interns, és una necessitat per a ell, per tant modifica la realitat per transmetre aquesta imatge.

Desclot potser és el més estudiat en la seva faceta de propaganda i per tant d'ideologització del discurs. La seva narració té tres objectius bàsics: mostrar l'exemple del rei Jaume I dins la nissaga del casal de Barcelona, és a dir, convertir-lo en un exemple per als monarques posteriors; reclamar l'atenció sobre la catalanitat de Mallorca i per tant la necessitat que torni a estar sota control del casal barceloní; i finalment aprofitar l'ocasió per criticar els genovesos i els aragonesos fonamentalment.

Desclot recull els monarques anteriors a Jaume I i fa referència també a la llegenda del bon comte, però el seu exemple és el Conqueridor. L'atenció que presta en la seva obra a la vida del monarca és, com ja he dit, injustificadament llarga però a més no hi ha cap moment que narri accions censurables o desencertades. El rei és just, cortès i bo, pren en consideració el seus homes, i també el consell de l'Església.

El relat de conquesta és triomfal. Les tropes catalanes no defalleixen en la seva labor i gairebé sempre es mostren superiors a l'enemic fins que definitivament aconseguen acabar amb els mallorquins musulmans per repoblar la terra de catalans ja que segons Desclot cap dels habitants de l'illa hi roman després de la conquesta. Aquesta afirmació té una voluntat clara: reclamar la catalanitat dels seus habitants. Tot això no és fortuït sinó que respon als seus interessos, planificats abans de l'escriptura.

En definitiva, crec que una part de les diferències de les narracions són imputables a actes voluntaris dels cronistes. Es troben en situacions molt diferents i el seu relat és hereu d'aquestes divergències, però també del pla ideològic que determina quins fets han de narrar i sobretot com s'ha de fer per aconseguir els seus objectius concrets. Per tant, els punts de discrepància entre els tres textos no sempre són atribuïbles a circumstàncies, visions o documentació diferenciada, també s'hi ha de veure la mà del cronista, el món que els envolta i també els seus trets ideològics.

VI. BIBLIOGRAFIA

FONTS:

Ibn 'Amīra al-Maḥzūmī, Abū al-Muṭarrif Aḥmad (2008). *Kitāb tā'rīḥ Mayūrqa. Crònica àrab de la conquesta de Mallorca.* (Edició i estudi de Muḥammad ben Ma'mar, traducció al català de Nicolau Roser Nebot i Guillem Rosselló Bordoy). Palma: Presidència de les Illes Balears /Universitat de les Illes Balears.

Soldevila, Ferran (ed.) (2007, 2008, 2011). *Les Quatre grans Cròniques*, revisió filològica de Jordi Bruguera; revisió històrica de M. Teresa Ferrer i Mallol, vol. 1, 2 i 3, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Pujol, Josep Maria (1996) «The *Llibre del rei En Jaume: A Matter of Style*». A: Alan Deyermond (ed.) *Historical Literature in Medieval Iberia* (pàg. 35-65). Londres: Queen Mary and Westfield College.

ALTRES ESTUDIS:

Alvira Cabrer, Martín (1996). «Guerra e ideología en la España del siglo XIII: la Conquista de Mallorca según la crónica de Bernat Desclot». *La España Medieval* (núm. 19, pàg. 37-50).

Asperti, Stefano (1982). «Indagini sul *Libre dels Feyts* di Jaume I: dall'originale all'archetipo». *Romanistisches Jahrbuch* (núm. 33, pàg. 269-285).

Asperti, Stefano (1983). «Il re e la storia: proposte per una nuova lettura del *Libre dels Feyts* di Jaume I». *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte* (núm. 7: 3-4, pàg. 275-296). [Trad. cat.: «El rei i la història: propostes per a una nova lectura del *Libre dels Feyts* de Jaume I». *Randa* (núm. 18, (1985) [=Història i cultura a Mallorca], pàg. 5-24).

Campaner y Fuertes, Álvaro (1888). *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las Islas Baleares*. Palma de Mallorca: Establecimiento tipográfico de Juan Colomar y Salas. [En línia: <<http://www.archive.org/details/bosquejohistoric00camp>> Data de consulta: 1 de novembre de 2012]

Cateura Bennàsser, P. (1980). «Sobre la aportación aragonesa a la conquista de Mallorca (1229-1232)». A: *Jaime I y su época. X Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (vol. II, pàg 17-40). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

Cateura Bennàsser, P. (1997). *Mallorca en el segle XIII*. Palma: Edicions El Tall.

Cateura Bennàsser, P. (2008). «Jaume I: Conquesta i organització del Regne de Mallorca». A: Colon, G.; Martínez Romero, T. (editors). *El rei Jaume I: fets, actes i*

- paraules* (pàg. 33-51). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/ Castelló: Universitat Jaume I/ Fundació Germà Colon.
- Chevedden, P. E. (1999). «The artillery of King James the Conqueror». A: *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages. Essays in honor of Robert I. Burns* (vol. II, pàg. 47-94). Leiden: Brill.
- Cingolani, S. M. (2000, setembre). «Memòria i estratègies comunicatives al llibre del rei Jaume I». *Revista de Catalunya. Nova etapa* (núm. 154, pàg. 111-141).
- Cingolani, S. M. (2006). *Historiografia propaganda i comunicació. Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva Crònica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Cingolani, S. M. (2006). «“Seguir les vestígies dels antecessors”. Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)». *Anuario de Estudios Medievales* (núm. 36/1, pàg. 201-240).
- Cingolani, S. M. (2007). *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques*. Barcelona: Base.
- Cingolani, S. M. (2007). *Jaume I. Història i mite d'un rei*. Barcelona: Edicions 62.
- Cingolani, S. M. (2008). «El Llibre dels fets del Rei Jaume I i el Llibre del Rei en Pere de Bernat Desclot». A: Colon, G.; Martínez Romero, T. (editors). *El rei Jaume I: fets, actes i paraules* (pàg. 287-312). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Castelló: Universitat Jaume I/ Fundació Germà Colon.
- Cingolani, S. M. (2008). «Memòria, llinatge i poder: Jaume I i la consciència històrica». *Bulletí de la Societat d'Estudis Històrics* (núm. XIX, pàg. 101-127).
- Claramunt, Salvador (2009). «La nobleza en Cataluña durante el reinado de Jaume I». A: Sarasa Sánchez, Esteban (coord.). *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276)* (pàg. 219-229). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- Coll i Alentorn, Miquel (1992). «Santes Creus i la conquesta de Mallorca». A: *Història/2* (pàg. 335-338). Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. [article publicat a la revista *Santes Creus* núm, 50 (1979), pàg. 109-113].
- Coll i Alentorn, Miquel (1992). «Les Illes abans, durant i després de la conquesta». A: *Història/2* (pàg. 336-334). Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. [Article publicat per primer cop a la revista *Lluc: revista de cultura i d'idees* núm 665 (desembre, 1976), pàg. 287-291]
- Coll i Alentorn, Miquel (1993). «La llegenda de Guillem Ramon de Montcada». A: *Llegendari* (pàg. 193-242). Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Publicacions de

- l'Abadia de Montserrat. (Primera edició a Barcelona: Aimà, 1958).
- Goday i Casals, J. (1909). «Medis d'atac i defensa en la Crònica de Jaume I». A: *Primer congrés d'història de la Corona d'Aragó* (vol. 2, pàg. 799- 810). Barcelona. (Edició facsímil: (2008) Zaragoza: Gobierno de Aragón / Ibercaja). [En línia: <<http://www.archive.org/details/congrsdhistoriad02cong>>. Data de consulta: 20 d'octubre de 2012]
- Huici Miranda, A. (2000). *Historia política del Imperio Almohade* (vols. 1- 2). Granada: Editorial Universidad de Granada. (Edició original 1956-1957).
- Lozano Ruiz, A.; Riera Frau, M. M. (2002). «Bibliografia de l'Islam a les Balears». A: *Homenatge a Guillem Roselló Bordoy* (vol. II, pàg. 517-576). Palma: Conselleria d'Educació i Cultura.
- Maíz Chacón, Jorge (2000). «Aproximación a la Mallorca Bajomedieval. Producción historiográfica (1960 -1998)». *Medievalismo. Boletín de la SEEM* (vol. 10, pàg. 269-334). [En línia: <<http://revistas.um.es/medievalismo/article/view/52121>>. Data de consulta: 20 d'octubre de 2012]
- Maíz Chacón, Jorge (2005-2006). «Las expresiones de violencia en la Conquista de Mallorca: hacia una interpretación filosófica de la opresión física y los desafueros psicológicos». *Miscelánea Medieval Murciana* (núm. XXIX-XXX, pàg. 57-64).
- Maqqarī, Aḥmad ibn Muḥammad, Al- (1840-1843). *The history of the mohammedan dynasties in Spain* (translated from the arabiam text with critical notes by Pacual de Gayangos). London: Oriental Translation Fund. (2 vol.)
- Markham, Clements R. (1908). *The story of Majorca and Minorca*. London: Smith Elder.
- Mas Forners, A. (2004). «Conquesta i creació del regne». A: Miguel Deyà (ed.) *Història de les Illes Balears* (vol. 2, pàg. 9-39). Barcelona: Edicions 62.
- Miret i Sans, Joaquim (2007). *Itinerari de Jaume I el Conqueridor* (Edició facsímil). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Pons Boigues, Francisco (1898). *Los historiadores y geógrafos árabe-españoles 800-1450 A.D.: ensayo de un diccionario bio-bibliográfico, acompañado de anotaciones críticas e históricas, descripciones analíticas de las obras con apéndices varios un índice general e índices árabigos precedidos de una introducción general*. Madrid: Establecimiento tipográfico de San Francisco de Sales. (Reimpres 1979, Ámsterdam: Philo Press)
- Quadrado, J. M. (ed.) (1850). *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot*. Palma: Imprenta y librería de D. Estevan Trias. [En línia:

<<http://www.lluivives.com/servlet/SirveObras/jlv/12159289779090408532624/index.htm>>. Data de consulta: 1 de novembre de 2012.]

Renedo, Xavier (2010). «Dels fets a les paraules, i de les paraules al *Llibre dels fets*: observacions sobre la gènesi del *Llibre del rei En Jaume*». A: Alborni, Anna; Badia, Lola; Cabré, Lluís (eds.). *Translatar i transferir: la transmissió dels textos i el saber (1200-1500)* (pàg. 91-120). Santa Coloma de Queralt: Obrador Edèndum / Universitat Rovira i Virgili.

Renedo, Xavier (2008). «La batalla de Portopí segons Bernat Desclot». A: *El "Llibre dels fets" digital (manuscrits, conquestes i llibres digitals)*. Recerca en acció: Fundació Institució Catalana de Suport a la Recerca. <http://www.recercaenaccio.cat/agaur_reac/AppJava/resources/documents/081002-la-batalla-de-portop-segons-desclot-18159.pdf>

Riera Frau, M. (2004). «Les Balears islàmiques. L'època almohade (1202-1235)». A: E. Belenguier (dir.) *Història de les Illes Balears* (vol 1, pàg. 472-485). Barcelona: Edicions 62.

Riera Mellis, A. (1978). «Orígens del Regne de Mallorca: conquesta i repoblament». A: *Història de Catalunya* (vol. III, pàg. 16-22). Barcelona: Edicions Salvat.

Riquer, Martí de (1990). «Guillem de Mediona a la batalla de Portopí». *Medievalia* (vol. 9, pàg. 185-189) (=Estudios dedicados al profesor Frederic Udina i Martorell III). [També (1999). A: *Caballeros medievales y sus armas*.(pàg. 277-281) Madrid: Instituto Universitario General Gutiérrez Mellado-UNED].

Roselló Bordoy, Guillém (1968). *L'Islam a les Illes Balears*. Palma: Daedalus.

Roselló Bordoy, Guillém (1989). «Notes sobre la conquesta de Mallorca, 1229-1235: el testimoni dels vençuts». *Mayurqa* (núm. 22, pàg. 541-549).

Santamaría, A. (1979). «La expansión político-militar de la Corona de Aragón bajo la dirección de Jaime I: Baleares». A: *Jaime I y su época. X Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (vol. 1, pàg. 91-146). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

Santamaría, A. (1972). «Determinantes de la conquista de Baleares». *Mayurqa* (núm. 8, pàg. 65-133).

Vinas, Agnès; Vinas, Robert (2004). *La conquête de Majorque: textes et documents*. Perpinyà: Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales. [Citem per l'edició en català: *La Conquesta de Mallorca: textos i documents*. Palma de Mallorca: Moll (2007)].

Vinas, Agnès; Vinas, Robert (2008). *Llibre dels fets de Jaume el Conqueridor*. Versió en català modern de Josep Maria Pujol. Mallorca: Editorial Moll.